

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Dergisi
Erzincan Law Review

Cilt/Vol: 30 Sayı/No: 1 Haziran/June 2026

**Konkordato Talep Eden Tüzel Kişinin Adli Yardıma
Başvuru Hakkı**

The Right of a Legal Entity Petitioning for Concordat to Apply
for Legal Aid

  Dr. Öğr. Üyesi Barış KÜÇÜK*

 10.60002/ebyuhfd.1805392

ÖZ

Adli yardım, Anayasa ile güvence altına alınan hak arama hürriyetinin ve adil yargılanma hakkının hayata geçirilmesinde temel rol oynamaktadır. Yargılama giderlerini karşılayacak maddi gücü olmayan kişilerin adalete erişmesini amaçlayan bu müessese, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) 334. maddesi gereğince uzun bir süre yalnızca gerçek kişiler ile kamuya yararlı dernek ve vakıflarla sınırlı tutulmuştur. Bu durum, ekonomik sıkıntı içinde bulunan ticaret şirketleri gibi özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardımın kapsamı dışında tutulmasına neden olarak özel hukuk tüzel kişilerinin mahkemeye erişim hakları önünde ciddi bir engel teşkil etmiştir. Anayasa Mahkemesinin (AYM) 24/9/2024 tarihli ve E. 2024/78, K. 2024/164 sayılı kararı ile HMK m. 334/2 hükmünün iptal edilmesi, bu alanda yaklaşım değişikliğine yol açmıştır.

* Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Ana Bilim Dalı.

Makale Bilgisi/Article Info: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received: 16.10.2025 | Kabul/Accepted: 17.02.2026.

Bu makale, intihal programında taranmış ve iki (kör) hakem incelemesinden geçmiştir. This article was submitted in a plagiarism program and reviewed by two (blind) referees.

Atıf/Cite as: Barış Küçük, "Konkordato Talep Eden Tüzel Kişinin Adli Yardıma Başvuru Hakkı", Erzincan HFD, C. 30, S. 1, Haziran 2026, (453-489).

Bu makale **Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası** lisansı ile lisanslanmıştır.

Bu çalışma, söz konusu iptal kararının ardından oluşan yeni hukuki durumu, özellikle ekonomik sıkıntı içinde bulunan ve konkordato yoluyla bu sıkıntıdan kurtulmaya çalışan özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardımdan yararlanma hakkı bağlamında incelemektedir. Çalışmada, özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardımdan yararlandırılabilmesi için “yargılama giderlerini ödeme gücünden kısmen veya tamamen yoksunluk” ve “talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması” şartlarının konkordato müessesesi bağlamında nasıl yorumlanması gerektiği, özellikle nakit akışı sıkıntısı çeken veya malvarlığı üzerine tedbir konulmuş şirketlerin durumu ele alınmaktadır. Bu doğrultuda sunulan önerilerle, AYM kararı sonrası ortaya çıkan hukuki boşluk karşısında, adil ve sürdürülebilir bir çözüm çerçevesi çizilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adli Yardım, Özel Hukuk Tüzel Kişileri, Konkordato, Mahkemeye Erişim Hakkı, Adil Yargılanma Hakkı, Konkordato Gider Avansı.

ABSTRACT

Legal aid plays a fundamental role in the realization of the right to seek justice and the right to a fair trial, both of which are guaranteed by the Constitution. This institution, which ensures access to justice for individuals lacking financial means, was long limited only to natural persons and public-benefit associations and foundations, per Article 334 of the Code of Civil Procedure (HMK) No. 6100. This situation constituted a serious obstacle to the right of access to court for private law legal entities, such as commercial companies in financial distress, by causing their exclusion from the scope of legal aid. The annulment of HMK Art. 334/2 by the Constitutional Court's (AYM) decision (24/9/2024, E. 2024/78, K. 2024/164) has led to a change in approach.

This study examines the new legal situation following the annulment, particularly the right of private law legal entities, who are in financial distress and seeking concordat to benefit from legal aid. The study addresses how the conditions of “partial or total inability to afford litigation expenses” and “the claim not being manifestly unfounded” should be interpreted in the context of the concordat institution for private law legal entities to benefit from legal aid, specifically considering the situation of companies facing cash flow shortages or whose assets are subject to precautionary measures. With the proposals presented in this direction, it is aimed to draw a fair and sustainable solution framework in the face of the legal gap emerging after the Constitutional Court decision.

Keywords: Legal Aid, Private Law Legal Entities, Concordat, Right of Access to Court, Right to a Fair Trial, Concordat Expense Advance.

GİRİŞ

Adalet hizmetinin sunulması devletin temel görevleri arasında yer almaktadır. Kural olarak bu hizmet, her gerçek ve tüzel kişi için erişilebilir olması gereken bir kamusal faaliyettir. Yargılama faaliyetinin yürütülebil-

mesi için öngörülen harç ve gider avansı gibi kalemler bu hizmetten yararlanılmasını taraflar bakımından mali bir külfete dönüştürmektedir¹. Bu durum, bireylerin adalete erişimindeki ekonomik engeller ile devletin adalete erişimi sağlama yükümlülüğü arasında bir çelişki yaratmaktadır². Hukuk devletinin bu çelişkiyi gidermek ve adaletin yalnızca ekonomik durumu iyi olanların yararlanabildiği bir hizmet haline gelmesini önlemek³ gayesiyle geliştirdiği birincil vasıta adli yardım müessesesidir⁴. Bu müessesese, hak arama hürriyetinin önündeki ekonomik engelleri kaldırır⁵. Bu sayede yargı önünde fırsat eşitliği sağlanır ve silahların eşitliği ilkesinin gereği de yerine getirilmiş olur.

Adli yardımdan yararlanabilecekler bakımından Türk hukukunda uzun süredir devam eden uygulama, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) 334. maddesindeki düzenlemeye dayanmaktaydı. Bu düzenleme adli yardımdan yararlanabilecek kişileri “gerçek kişiler” ve “kamuya yararlı dernek ve vakıflar” ile sınırlandırmaktaydı. Bu sınırlayıcı yaklaşım, başta sermaye şirketleri olmak üzere özel hukuk tüzel kişilerinin tamamına yakını için adli yardım kapısını kategorik olarak kapatmıştır.

- 1 Oğuz **Atalay**, “Adli Yardım”, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, C. 5, 16. Baskı, Editörler, Hakan Pekcanitez/Muhammet Özekes/Mine Akkan/Hülya Taş Korkmaz/Cemil Simil/Efe Direnisa, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2025, s. 4239; Ramazan **Arslan ve diğerleri**, Medeni Usul Hukuku, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024, s. 565; Hakan **Pekcanitez/Oğuz Atalay/Muhammet Özekes**, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 12. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2024, s. 618; Süha **Tanrıver**, Medeni Usul Hukuku, C. 1, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024, s. 1209 vd; Ali Cem **Budak/Varol Karaaslan**, Medeni Usul Hukuku, 8. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2024, s. 363; Hakan **Erzeybek**, “Hukuk Yargılamasında Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Adli Yardımdan Yararlanması Meselesi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 7, S. 3, 2024, s. 698.
- 2 Yargılama ve takip giderleri ve harçlarının mahkemeye erişim hakkını engelleyecek miktarda olmaması için uyulması gerekli kriterler için ayrıca bkz. **Arslan ve diğerleri**, s. 775-776.
- 3 Bireylerin herhangi bir engel ile karşılaşmadan haklarını arayabilmelerinin hukuk devleti ilkesinin bir gereği olduğu hakkında bkz. Yavuz **Atar**, Türk Anayasa Hukuku, 17. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 107; Ayşe **Kılınç**, Medeni Usul Hukukunda Adli Yardım, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2013, s. 144 vd.
- 4 **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4239; Mehmet **Akbal**, “Medeni Yargılama Hukukunda Adli Yardım”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 23, S. 93, 2011, s. 150; Büşra **Kazmaz Tepe/Mine Akkan**, “Medeni Usul Hukukunda Yargılamaya Genel Bakış ve İlkeler Konusundaki Gelişim”, Cumhuriyetin 100. Yılında Medeni Usul ve İcra İflâs Hukukumuzun Gelişim ve Değişim Süreci, Editörler, Hakan Pekcanitez/Muhammet Özekes, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 482.
- 5 Ahmet Ertan **Yılmaztekin**, “Hukuk Muhakemesinde Adli Yardım”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 36, S. 170, 2024, s. 181; Ayşe **Kılınç**, “Bir İnsan Hakkı Olarak Adli Yardım”, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, C. 3, S. 1, 2011, s. 3.

Buna göre bir özel hukuk tüzel kişinin mali durumu ne kadar kötü olursa olsun, sırf özel hukuk tüzel kişisi olması nedeniyle yargılama giderlerinden kalıcı veya geçici olarak muaf tutulması mümkün değildir.

Bu yaklaşımın temelini etkileyebilecek gelişme, Anayasa Mahkemesinin (AYM) 24 Eylül 2024 tarihli ve E.2024/78, K.2024/164 sayılı kararı olmuştur. AYM'nin HMK m. 334/2'yi Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmesiyle oluşan boşluk nedeniyle, adli yardıma ilişkin mevcut düzenlemenin kapsamında yalnızca gerçek kişiler kalmıştır. Bu karar, norm denetimi faaliyetinin ötesinde özel hukuk tüzel kişilerinin Anayasa m. 36'da güvence altına alınan mahkemeye erişim hakkının kapsamına ve sınırlarına ilişkin temel bir yeniden değerlendirme niteliği taşımaktadır.

Bu çalışmanın temel tezi, AYM'nin iptal kararı doğrultusunda adli yardıma başvurabilecek kişilerin kapsamının genişletilmesi gerekliliğidir. Bu sayede özellikle konkordato gibi maliyeti yüksek hukuki kurumlar daha erişilebilir hale gelecektir. İptal kararı doğrultusunda yasama organı tarafından düzenleme yapılırsa ekonomik sıkıntı içindeki özel hukuk tüzel kişilerinin konkordato sürecini başlatabilmek için aşmaları gereken en önemli engellerden biri olan "konkordato gider avansı" ödeme yükümlülüğü adli yardım vasıtasıyla bertaraf edilebilecektir. Bu çalışma, öncelikle adli yardım kurumunun anayasal temellerini ve AYM kararı öncesi HMK'daki durumu ele alacaktır. Ardından, AYM'nin iptal kararı gerekçeleriyle ve karşı oylarıyla birlikte incelenecektir. Akabinde, iptal kararının konkordato hukukuyla kesiştiği noktalar değerlendirilecek; yasama organı tarafından iptal kararı doğrultusunda düzenleme yapılırsa özel hukuk tüzel kişilerinin mali güçsüzlüğü ve talebin açıkça dayanaktan yoksun olmama şartlarının nasıl yerine getirilebileceği değerlendirilecektir.

I. ADLİ YARDIM MÜESSESESİNİN HUKUK SİSTEMİMİZDEKİ YERİ VE ANAYASAL DAYANAKLARI

A. 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Adli Yardım

Adli yardım Türk medeni usul hukukunun temel kurumlarından biridir. Yargılama veya takip giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olan kimseler, bu giderlerden geçici olarak adli yardım kurumu sayesinde muaf tutulur⁶. Ayrıca adli yardımın, avukatlık ücretini

---

6 Kılınc, Adli Yardım, s. 8; Muhammet Özkes/Efe Direnisa, "Deprem ve Benzeri Felaket Durumlarında Medeni Usûl Hukuku Sorunları Hakkında Değerlendirmeler", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 165, 2023, s. 278-279.

ödeyemeyecek kişilere avukat temini işlevi de bulunmaktadır. Bu kurumun temel gayesi Anayasa ile güvence altına alınan hak arama hürriyetinin ve adalete erişimin fiilen mümkün kılınmasıdır⁷. Adli yardım ekonomik güçten yoksunluk nedeniyle kişilerin hak arayamamasının veya savunma yapamamasının önüne geçmeyi hedefler⁸. Adli yardımın temelde iki işlevi olduğu söylenebilir: Bireylerin mahkemeye erişimini veya mahkemede kendisini savunmasını sağlamak ve yargılamanın tarafları arasındaki ekonomik eşitsizlikleri gidererek silahların eşitliği ilkesini⁹ hayata geçirmek.

HMK m. 334/1 talepte bulunan kişinin adli yardımdan faydalandırılabilmesi için iki temel şartın varlığını aramaktadır. İlk şart yargılama giderlerini ödeme gücünden kısmen veya tamamen yoksunluktur. Bu şart maddede, “*kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmesizin, gereken yargılama veya takip giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden*” yoksunluk olarak ifade edilmektedir. Gerçek kişiler için subjektif unsurlar barındıran bu kriter, özel hukuk tüzel kişiler açısından çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenecektir. İkinci şart ise talebin açıkça dayanaktan yoksun olmamasıdır.

---

7 **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4240.

8 Baki **Kuru**, İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2019, s. 222.

9 Adli yardım hakkının silahların eşitliği ilkesi ile sıkı ilişki içinde olduğu hakkında bkz. Esra **Bahar**, Adil Yargılanma Hakkının Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Analizi, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, s. 238. Zira silahların eşitliği ilkesi, kanun önünde eşitlik ilkesi ile hukuki dinlenilme hakkının kesişimini oluşturmaktadır. Bu ilke, davada her iki tarafın eşit şartlar altında iddialarda bulunma, delil ileri sürme ve savunma yapabilme imkanının verilmesini gerektirir. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Bilgehan **Yeşilova**, “Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 21, S. 86, 2009, s. 60; Esra **Atalay**, “Yargısal Temel Haklar”, Şükrü Postacıoğlu’na Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İzmir 1997, s. 453; **Arslan ve diğerleri**, s. 155; Halil **Kalabalık**, İnsan Hakları Hukuku, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017, s. 540; **Akbal**, s. 150. Adli yardımın etkin bir şekilde işletilmesinin silahların eşitsizliğini giderebileceğine ilişkin bkz. **Yılmaztekin**, s. 180. Adli yardım kurumunun etkin işletilmemesi halinde ise ekonomik sıkıntı yaşayan kişilerin haklarına ulaşmalarının zorlaştığına ve yargılama sürecinde tarafların eşit işleme tabi tutulmamasına yol açtığına ilişkin bkz. **Kılınç**, İnsan Hakkı, s. 8; Süha **Tanrıver**, “Hukuk Yargısı (Medeni Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 17, S. 53, 2004, s. 210; Sezin **Aktepe Artık**, Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014, s. 100.

B. Adli Yardımın Kapsamı

HMK m. 335, m. 339 ve m. 340 uyarınca adli yardım, yargılama giderlerinden, takip giderlerinden ve teminat göstermekten geçici veya kalıcı muafiyeti, giderlerin avans olarak devlet tarafından ödenmesini ve gerekmesi halinde avukat teminini kapsar.

1. Hukuki Danışmanlık ve Avukatla Temsil

Adli yardım kapsamındaki avukat temini usulüne ilişkin hükümler, Avukatlık Kanunu'nda düzenlenmiştir. Avukatlık Kanunu m. 177/1'e göre bu kapsamdaki adli yardım baro bünyesinde bulunan adli yardım bürosu tarafından gerçekleştirilir. Adli yardım bürosunun avukat temini konusundaki yetkisi HMK m. 335/1-ç'ye ve Avukatlık Kanunu m. 177/1'e dayanmaktadır. Büro, mahkeme kararıyla avukat temini sağlanmasına hükmedilen faydalanıcıya avukat temin edebildiği gibi kendisine doğrudan yapılan başvuru üzerine de başvuruculara avukat temin edebilir. Adli yardım kapsamında başvurana avukat temin edilmesi hukuki yolların avukat yardımı ile yürütülmesini sağlayacaktır. Bu sayede bilgisizlikten kaynaklanan olumsuzluklar asgari düzeye inecektir¹⁰.

HMK ile Avukatlık Kanunu'nda avukat teminine yönelik adli yardıma ilişkin hükümler birbirinden bağımsız da yürütülebilmektedir¹¹. Keza mahkemeye avukat temini hususunda yapılan adli yardım başvurusunun reddedilmesi baroların kişiye avukat temini konusunda adli yardım sağlamasını engellememektedir¹². Ancak tersi durumda, bir başka ifadeyle baronun adli yardım talebini reddetmesinin ardından mahkemenin bu talebi kabul etmesi halinde bu kararın baro tarafından yerine getirilmesi zorunludur¹³.

---

10 **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4239; **İbrahim Ercan**, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Bağlamında Medeni Yargıda Avukat ile Temsil Zorunluluğu", Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi, S. 3, 2006, s. 1278; **Mine Akkan**, Medeni Usul Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s. 108; **Nazlı Gören Ülkü**, "Medeni Yargılama Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 16, S. 3-4, 2010, s. 310.

11 **A. İpek Sarıöz Büyükalp**, AİHS ve AİHM Kararlarının da İncelenmesi Suretiyle Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerindeki Etkileri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 234.

12 **Akkan**, s. 190.

13 **Sarıöz Büyükalp**, s. 235.

2. Yargılama ve Takip Giderlerinden Muafiyet

Mahkeme tarafından verilen adli yardım kararı, faydalanıcı açısından yargılama ve takip giderlerinden geçici muafiyet anlamına gelmektedir¹⁴. Devletin sağladığı bu destek iddia, savunma veya taleplerinde haklılık payı bulunanın, ekonomik yetersizliğe dayalı olarak gerekli argümanları sunamamasının önüne geçer¹⁵.

C. Adli Yardımın Uygulama Alanı

Hukuk davaları, ceza davaları¹⁶, idari davalar¹⁷, icra takipleri¹⁸ ve Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurular¹⁹ adli yardımın kapsamındadır. Hukuk yargılamasında adli yardım HMK m. 334 ile 340 arasında düzenlenmiştir. Çalışmamızın konusu bakımından hukuk davaları önem arz etmektedir. Açılmış veya açılacak tüm hukuk davaları, çekişmeli ve çekişmesiz yargı işleri ayırt edilmeksizin adli yardımın uygulanabileceği dava ve işlerdir. Öte yandan geçici hukuki korumalar da adli yardımın uygulama alanı içinde yer almaktadır. Konkordato yargılamaları²⁰, HMK m. 382/f/7 uyarınca²¹ çekişmesiz yargı işi²² olduğuna göre adli yardımın uygulama alanında yer aldığını söylemek mümkündür.

-
- 14 **Kılınç**, Adli Yardım, s. 9; **Budak/Karaaslan**, s. 368; **Pekcantez/Atalay/Özekes**, s. 575; **Arslan ve diğerleri**, s. 793; L. Şanal **Görgün/Levent Börü/Mehmet Kodakoğlu**, Medeni Usul Hukuku, 13. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024, s. 794; **Kuru**, İstinaf Sistemine Göre, s. 583.
- 15 **Arslan ve diğerleri**, s. 797; **Kuru**, İstinaf Sistemine Göre, s. 583.
- 16 Kadriye **Bakırcı**, “Kadınların Şekli ve Maddi Adalete Erişiminde Sosyal ve Ekonomik Hak Olarak Adli Yardım Hakkı”, Mülkiye Dergisi, C. 47, S. 1, 2023, s. 295.
- 17 İYUK m. 31 uyarınca HMK’de yer alan adli yardım hükümleri, idari yargıda yer alan mahkemelerde de uygulanmaktadır.
- 18 **Pekcantez/Atalay/Özekes**, s. 575.
- 19 AYM İçtüzüğü m. 62/2.
- 20 Konkordato mühleti verilmesi, komiserin atanması, konkordatonun tasdiki (HMK m. 382/2-f.6 f.7).
- 21 **Arslan ve diğerleri**, s. 80. Arslan ve diğerlerine göre, konkordato yargılamalarının HMK’da çekişmesiz yargı işlerine ilişkin ölçütlere uyup uymadığı önemli değildir. Zira HMK m. 382’de bu ölçütler dışında bir liste yapmak suretiyle çekişmesiz yargı işleri sayılmıştır. **Budak/Karaaslan**, s. 390. Budak ve Karaaslan, konkordato yargılamasını, adi ve basit çekişmesiz yargı işleri ayrımı yönünden adi çekişmesiz yargı işi kapsamında değerlendirmektedir.
- 22 Çekişmesiz yargının, mahkemelerin bir hukuki anlaşmazlığı çözmek yerine kanunları uygulayarak kişilerin hukuki durumunu düzenlediği işler olduğu hakkında bkz. **Arslan ve diğerleri**, s. 77; **Budak/Karaaslan**, s. 385; Baki **Kuru**, Nizasız Kaza, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1961, s. 10.

D. Adli Yardımın Anayasal Temelleri

Adli yardım kurumu gerekliliğini doğrudan Anayasa’da teminat altına alınan hak arama hürriyeti ve mahkemeye erişim hakkından almaktadır. Dolayısıyla bu kurum, basit bir usul hukuku kolaylığı olarak nitelendirilemez. Zira adli yardım Anayasa’nın devlete yüklediği ödevlerin yasal düzlemdeki somut yansımasıdır²³.

1. Adil Yargılanma Hakkı ve Mahkemeye Erişim Hakkı

Adli yardımın yasal düzenlemeyle somutlaştırılmasının temel nedeni, Anayasa m. 36’da düzenlenen hak arama hürriyeti ve bu hürriyetin bir parçası olan adil yargılanma hakkıdır²⁴. Hak arama hürriyeti temel hak ve hürriyetlerin etkin bir şekilde kullanılmasının korunmasını temin eder²⁵. Anayasa m. 36 “*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*” hükmünü amirdir²⁶. Adil yargılanma hakkının en temel unsurlarından biri ise bir uyuşmazlığı yetkili bir mahkeme önüne götürebilme imkânı olarak tanımlanan “mahkemeye erişim hakkı”dır²⁷. Yargılama harç ve giderlerinin yüksek olması, bu hakkı yalnızca teorik düzlemde bırakmakta ve ulaşılamaz hale getirme potansiyeli

---

Konkordato yargılaması sonucunda verilen karar ile borçlunun içinde bulunduğu hukuki durum ve alacaklılarla arasındaki borca dayalı hukuki ilişkiler değiştiğinden bu kararın değiştirici nitelikte inşai etkiye sahip olduğu yönünde bkz. Ergun **Önen**, İnşai Dava, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1981, s. 166-169.

23 **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4241.

24 **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4242.

25 Kemal **Gözler**, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 23. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa 2019, s. 151; Abdurrahman **Eren**, Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar: Türk Anayasa Hukuku, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 1055.

26 Bu sayede adil yargılanma hakkı, doğrudan uygulanabilir anayasal kural niteliğindedir. Detaylı bilgi için bkz. Muhammet **Özkes**, Medeni Usul Hukukunda Dinlenilme Hakkı, Yetkin Yayınları, Ankara 2003, s. 56.

27 **Atalay**, Yargısal Temel Haklar, s. 449; **Gözler**, s. 110; **Eren**, s. 1056; **Aktepe Artık**, s. 35; **Kalabalık**, s. 529; **Yeşilova**, s. 56-57; Mahkemeye erişim hakkının kişinin bir konudaki hakkına erişmesini ilgilendiren yargılamalarda ve diğer işlerde yetkili mercilere başvurabilmeyi de içeren adalete erişim hakkını ifade ettiğine ilişkin bkz. Mustafa Serdar **Özbek**, “Sosyal Devletin Gereği Adalete Erişim”, Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi, C. 2, S. 4, 2006, s. 908. Yetkili mercilerin kapsamında ise mahkemelerin, noterlerin, idari makamların, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının, hukuki bilgilendirilme ve bu türden usuli ve kurumsal merciler olduğu hakkında bkz. Akın **Çakın**, Adalete Erişim, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016, s. 34; Emine Burcu **Gülersoy**, Türk İdare Hukukunda Etkili Başvuru Hakkı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 274; Süleyman **Topak**, “Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Adli Yardımdan

taşımaktadır²⁸. Zira ekonomik gücü yetersiz bir kişi için mahkemeye erişim mümkün olmayabilir²⁹. Kişiler bu tür engellere takılmadan hak arama hürriyetlerini etkili bir şekilde kullanabilmek için gerekli yardımın sağlanmasını devletten talep edebilir³⁰. Bu noktada adli yardım, mahkemeye erişim hakkını Anayasa’da düzenlenen teorik bir hak olmaktan çıkartıp fiilen kullanılabilir bir imkâna dönüştüren bir işlev görür³¹. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) m. 6/1 uyarınca üye devletler, bireylerin hak aramasını kolaylaştıracak tedbirleri almak yükümlülüğü altındadır³². Bu yaklaşım Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarında da istikrarlı bir şekilde görülmektedir. AİHM, AİHS’nin 6. maddesi³³ kapsamında, bir davanın karmaşıklığı veya önemi gerektirdiğinde ve mahkemeye başvuranın ekonomik gücü yetersiz olduğunda, devletin adli yardım kurumunu etkin bir şekilde işletme yükümlülüğü bulunduğunu belirtmektedir³⁴.

Yararlanması”, Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 19, 2024, s. 21.

28 **Topak**, s. 23-24.

29 Yargılama giderlerini ödeyemeyecek durumda olan kişilerin de dava açabilmeleri veya kendilerini savunabilmelerinin adil yargılanma hakkının gereği olduğu hakkında bkz. **Budak/Karaaslan**, s. 368; Hilmi **Şeker**, Medeni Hak ve Yükümlülüklerle İlişkin Davalarda Süreç Adaleti: Usul Hukuk ve İstinaf Yorumu, Beta Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 376.

30 **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4242-4243; Olgun **Akbulut**, “Adil Yargılanma Hakkı”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Kemal Oğuzman’a Armağan, C. 1, S. 1, 2002, s. 180; **Atalay**, Yargısal Temel Haklar, s. 449; Servet **Alyanak**, Avrupa Birliği Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı ve Etkili Yargısal Denetim, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s. 185.

31 Adli yardımın sağlanmaması nedeniyle kişinin dava hakkını etkin bir şekilde kullanamamasının mahkemeye erişim hakkının ihlali anlamına geldiği hakkında bkz. Özlem **Çelik**, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Türk Hukukunda Medeni Hak ve Yükümlülüklerle İlişkin Davalarda Ücretsiz Avukat Yardımından Faydalanma Hakkı”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 24, S. 1, 2020, s. 322; **Tanrıver**, Medeni Usul Hukuku, C. 1, s. 1225; **Akbulut**, s. 204; **Şeker**, s. 469-470; **Kazmaz Tepe/Akkan**, s. 482.

32 **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4243; **Özekes**, Hukuki Dinlenilme, s. 56; **Kılıncı**, Adli Yardım, s. 130; **Atalay**, Yargısal Temel Haklar, s. 459.

33 AİHS m. 6/1: “Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyumsuzluklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.”

34 Bu yönde karar için bkz. AİHM, Airey/İrlanda, 6289/73, 09.10.1979.

2. Etkili Başvuru Hakkı

Etkili başvuru hakkı gerçek veya tüzel kişinin, maruz kalınan bir hak ihlalinin giderilmesi amacıyla yetkili mercie başvurabilmesini temin eder³⁵. Anayasa m. 40'ta “*Anayasa ile tanınmış olan hak ve hürriyetleri ihlal eden herkes, yetkili makama geciktirilmeksizin başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.*” hükmü yer almaktadır. Bu hükme göre hak ihlaline maruz kalan kişilerin hak aramalarını kolaylaştırmak ve bu konudaki engelleri kaldırmak devletin pozitif yükümlülükleri arasında yer alır³⁶. Öte yandan bu yükümlülük, yalnızca yargı sürecini değil yargı yoluna başvurudan önceki zamanı da kapsar³⁷. Yargı yoluna başvuru masraflarını ödeme gücünden yoksun olanlara adli yardımın sağlanmaması, devletin bu yükümlülüğe aykırı hareket ettiği anlamına gelmektedir³⁸. Dolayısıyla adli yardım, etkili başvuru hakkı ile de sıkı sıkıya bağlıdır³⁹.

3. Sosyal Devlet İlkesi

Adli yardımın gerekliliğinin bir diğer anayasal temeli, Anayasa'nın 2. maddesinde kendisine yer bulan “sosyal devlet” ilkesidir⁴⁰. Sosyal devlet yalnızca negatif statü haklarının var olduğunu kabul etmekle yetinmeyen, aynı zamanda bireylerin bu hak ve özgürlüklerini kullanabilmeleri için gerekli olan sosyal ve ekonomik koşulları yaratma konusunda kendisine pozitif yükümlülükler yükleyen devlettir⁴¹. Bu doğrultuda devletin, mahkemeye erişim hakkının kullanılmasının önündeki mali engelleri kaldırma görevi bulunmaktadır. Bu görev, adli yardım yolunun mahkemeye başvuru-

---

35 Ömer Emrullah **Egeliği**, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2022, s. 13-14; M. Sezgin **Tanrıkulu**, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Etkili Başvuru Hakkı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, s. 91.

36 **Akbal**, s. 149; Alim **Taşkın**, “Adli Yardımın İşlevi ve Yardım Giderlerinin Geri Alma Zamanı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 11, S. 3, 1999, s. 834.

37 Emre **Akbulut**, “İdari İşlemlerde Kanun Yolu ve Süresini Gösterme Yükümlülüğünün Yargısal Denetime Etkisi”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 21, S. 89, 2009, s. 3.

38 **Alyanak**, s. 197; **Gülersoy**, s. 274; **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4244.

39 **Tanrıver**, Medeni Usul Hukuku, C. 1, s. 1225.

40 **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4240.

41 **Özbudun**, s. 138; **Gözler**, s. 73.

ruyu ve hak aramayı kolaylaştıracak nitelikte açık tutulması ile yerine getirilebilir⁴². Dolayısıyla adli yardım bu pozitif yükümlülüğün usul hukuku alanındaki en somut görünüşlerinden biridir⁴³.

E. Anayasa Mahkemesi Kararı Öncesi Durum: Gerçek Kişi-Tüzel Kişi Ayrımı

AYM'nin iptal kararına kadar geçen sürede, HMK m. 334 hükmü adli yardımdan yararlanabilecek kişiler arasında net bir ayrım öngörmekteydi. HMK m. 334/1 “kendisi ve ailesinin” ifadesiyle başladığı için gerçek kişilerin adli yardımdan faydalanabilmesini düzenlemektedir. İptal edilen HMK m. 334/2 ise tüzel kişilerin adli yardımdan faydalanabilmesi bakımından yalnızca kamuya yararlı dernek ve vakıfları kapsamına alarak oldukça kısıtlayıcı bir düzenleme içermekteydi⁴⁴. Bu hüküm, lafzı itibarıyla kamuya yararlı statüsüne sahip olmayan tüm dernek ve vakıflar ile diğer tüm özel hukuk tüzel kişilerini adli yardımdan faydalanabileceklerin kapsamı dışında bırakmaktaydı. Kanun koyucunun bu yöndeki iradesinin altında adli yardımın kâr amacı güden özel hukuk tüzel kişileri için öngörülmediği düşüncesi bulunmaktaydı.

II. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN HMK M. 334/2 HÜKMÜNÜ İPTAL KARARININ VE OLUŞAN HUKUKİ DURUMUN İNCELENMESİ

Anayasa Mahkemesi'nin E.2024/78, K.2024/164 sayılı kararı, özel hukuk tüzel kişilerinin mahkemeye erişim hakkı bağlamında bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bu karar sadece belirli bir kanun hükmünü iptal etmekle kalmamış, aynı zamanda tüzel kişilerin temel hak ve hürriyetler bakımından süjeliği ve bunların korunmasındaki devletin pozitif yükümlülükleri konusunda önemli bir içtihat geliştirmiştir.

---

42 **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4242; **Arslan ve diğerleri**, s. 793; Ejder **Yılmaz**, “Yargılama Giderlerinin İşlevi ve Sosyal Hukuk Devleti”, Ankara Barosu Dergisi, S. 2, 1984, s. 210, 219; **Budak/Karaaslan**, s. 368; **Pekcanitez/Atalay/Özkes**, s. 575; **Görgün/Börü/Kodakoğlu**, s. 794; **Tanrıver**, Medeni Usul Hukuku, C. 1, s. 1225.

43 **Erzeybek**, s. 702.

44 Kamuya yararlı dernek ve vakıflar dışındaki özel hukuk tüzel kişilerinin de adli yardımdan faydalandırılması gerektiği görüşü hakkında bkz. **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4248; Emel **Hanağası**, Medeni Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği, Yetkin Yayınları, Ankara 2016, s. 335; **Kılınç**, Adli Yardım, s. 355; **Çelik**, s. 321-322; Alper Tunga **Küçük/Fatih Tahiroğlu**, “Tüzel Kişilerin Adli Yardımdan Yararlanıp Yararlanamayacağı Üzerine Düşünceler”, Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 1, 2024, s. 274.

A. Kararın Gerekçesi: Mahkemeye Erişim Hakkına Ölçüsüz Müdahale

AYM iptal kararının gerekçesini Anayasa m. 13 ve m. 36 temelinde kurmuştur. AYM öncelikle itiraz konusu kuralın, kamuya yararlı dernek ve vakıflar dışındaki özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardım imkânından kategorik olarak mahrum bırakılmasını, özel hukuk tüzel kişilerinin mahkemeye erişim hakkına sınırlama getirdiğinin tespitini yapmıştır⁴⁵. Daha sonra AYM, m. 13 doğrultusunda bu sınırlamanın “ölçülülük” ilkesine uygunluğunu “elverişlilik”, “gereklilik” ve “orantılılık” alt ilkeleri bağlamında denetlemiştir⁴⁶. AYM, yargılama harç ve giderlerinin alınmasının meşru amaçlara hizmet ettiğini kabul etmekle birlikte itiraza konu kuralın getirdiği kategorik yasağın bu amaçla orantılı olmadığını ifade etmiştir.

Kararın en önemli noktası, kuralın adli yardım talebinde bulunan özel hukuk tüzel kişinin gerçek mali durumunun değerlendirilmesine imkân tanımamasının vurgulanmasıdır. Kararda bir özel hukuk tüzel kişinin, finansal tablolarla kanıtlanabilir şekilde borca batık veya likiditeden tamamen yoksun olabileceği, ancak mevcut hüküm nedeniyle sırf “ticaret şirketi” statüsünde olması nedeniyle en temel yargılama giderlerini dahi karşılayamayarak hak arama hürriyetinden yoksun kalabileceği vurgulanmıştır.

AYM bu noktada daha önce verdiği bir karara⁴⁷ atıf yaparak bir özel hukuk tüzel kişinin ödeme gücünden yoksun olup olmadığını tespitinin objektif verilerle yapılabileceğini, bu olguyu göz ardı eden kategorik bir yasağın mahkemeye erişim hakkını özüne dokunacak şekilde zedelediğini belirtmiştir⁴⁸. Sonuç olarak AYM, kamuya yararlı dernek ve vakıflar kapsamında olmayan özel hukuk tüzel kişilerinin, kanunda aranan diğer şartları taşısalar bile sırf özel hukuk tüzel kişisi olmaları nedeniyle adli yar-

45 AYM, E. 2024/78, K. 2024/164, 24.09.2024; AYM, 2020/22192, 17.05.2023.

46 “*Elverişlilik öngörülen sınırlamanın meşru amacı gerçekleştirmeye elverişli olması, gereklik amaç bakımından sınırlamanın zorunlu olması yani aynı amaca daha hafif bir sınırlama aracı ile ulaşılmasının mümkün olmamasını, orantılılık ise hakka getirilen sınırlama ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir dengenin gözetilmesi gerekliliğini ifade etmektedir.*”

47 AYM, 2020/22192, 17.5.2023

48 “*Bu itibarla kural kapsamında kamuya yararlı dernek ve vakıflar dışındaki özel hukuk tüzel kişilerinin Kanun’da öngörülen şartlar olduğu hâlde yalnızca tüzel kişi olmaları nedeniyle adli yardım kurumundan yararlandırılmamalarının meşru amacı bulunmadığı gibi kuralla mahkemeye erişim hakkına getirilen sınırlamanın ölçülü olduğu da söylenemez.*”; Aynı yönde bkz. **Topak**, s. 26.

dımdan yararlandırılmamalarının meşru bir amacının bulunmadığını belirterek mahkemeye erişim hakkına getirilen bu sınırlamanın ölçüsüz olduğu gerekçesiyle HMK m. 334/2'nin iptaline karar vermiştir. Dolayısıyla kamuya yararlı dernek ve vakıf kapsamında olmayan bir özel hukuk tüzel kişisinin yargılama giderlerini ve harçlarını ödeyememesi, en az bir bireyin bunları ödeyememesi kadar somut bir durum olarak kabul edilmiştir.

B. Karşı Oy Gerekçelerinin Değerlendirilmesi

AYM söz konusu iptal kararını oy çokluğu ile vermiştir. Karara muhalif kalan üyeler, adli yardımın kâr amacı güden ticari işletmeler için değil sosyal devlet ilkesi gereği desteğe ihtiyacı olan gerçek kişiler için tasarlanmış bir kurum olduğunu belirtmiştir⁴⁹. Karşı oy gerekçesinde ticaret şirketlerinin faaliyetlerinin doğasında risk unsurunun bulunduğu, bu risklerin sonuçlarına kamunun katlanmaması gerektiği ve şirketlere adli yardım sağlanmasında kamusal bir menfaat bulunmadığı ileri sürülmüştür. Ayrıca birçok Avrupa ülkesinde de özel hukuk tüzel kişilerine yönelik adli yardımın ya hiç tanınmadığı ya da kâr amacı gütmeyen kuruluşlarla sınırlandırıldığı belirtilerek, Türk hukukundaki mevcut düzenlemenin karşılaştırmalı hukuka aykırı olmadığı savunulmuştur.

Karşı oy gerekçelerinde belirtilen görüşler adli yardım kurumunu dar bir “sosyal yardım” bağlamından ele alması nedeniyle eleştiriye açıktır. Öncelikle mali sıkıntıya düşmüş ancak kurtarılabilir bir şirketin yeniden yapılandırılmasına imkân tanımada önemli bir kamusal menfaat bulunmaktadır⁵⁰. Zira bir şirketin konkordato yoluyla kurtarılması yalnızca o şirketin ortaklarının değil aynı zamanda çalışanların istihdamının korunması, alacaklıların alacaklarını iflasa göre daha yüksek bir oranda tahsil

---

49 “Kamuya yararlı dernek ve vakıfların hem ticari işletmeyi bir ticaret şirketi eliyle işlettikleri takdirde dahi tacir sıfatını haiz olmamaları hem de HMK 334/2’de sadece bu türden dernekler ile vakıfların adli yardım talep edebileceklerinin öngörülmesi karşısında kamuya yararlı dernek veya vakıflar dışındaki diğer özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardım talep edebilmeleri mümkün değildir. TTK m. 16/2 göz önünde bulundurulduğunda tacir sıfatı kamuya yararlı dernekler ve vakıflara ait olmayıp, bunların faaliyetlerini bir ticaret şirketi eliyle gerçekleştirmesi halinde bu ticaret şirketlerine ait olacaktır. Dolayısıyla böyle bir durumda kamuya yararlı dernek veya vakıflar adli yardım talep edebilecek iken, işlettikleri ticaret şirketlerinin adli yardım talebinde bulunabilmeleri mümkün olmayacaktır.”

50 Selçuk **Öztek ve diğerleri**, Yeni Konkordato Hukuku: İcra ve İflas Kanunu m.285-309 Şerhi, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2023, s. 158.

etmesi ve şirketin ekonomik faaliyete devam ederek vergi ve diğer kamusal yükümlülüklerini yerine getirmesi gibi geniş bir toplumsal fayda yaratır⁵¹.

C. İptal Kararının Yürürlüğe Girmesinin Ertenilmesi

AYM, iptal kararının derhal yürürlüğe girmesi halinde ortaya çıkacak hukuki boşluğun kamu yararını ihlal edecek nitelikte olması nedeniyle iptal hükmünün, kararın Resmî Gazete’de yayımlanmasından başlayarak dokuz ay sonra yürürlüğe girmesine karar vermiştir. Karar 21 Kasım 2024 tarihinde yayımlandığından, iptal hükmü 21 Ağustos 2025 tarihinde yürürlüğe girmiş olup halihazırda yeni bir düzenleme de yapılmış değildir.

Anayasa’nın 153. maddesi uyarınca Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilmektedir. Bu yetki iptal kararı neticesinde doğacak hukuki boşluğun kamu düzenini bozmasını engellemek amacıyla tanınmıştır. Somut olayda da Mahkeme bu yetkisini kullanmıştır. Nitekim bu erteleme kararının amacı yasama organına iptal edilen hükmün yerine yeni bir düzenleme yapması için zaman tanımadır⁵². Zira iptal kararında sadece, özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardımdan faydalanması gerektiği belirtilmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi, bu hakkın hangi şartlar ve usullerle kullanılacağına dair herhangi bir kural koyma kabiliyetine sahip değildir.

Yasama organının bu süre zarfında özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardımdan hangi şartlar ve usuller bağlamında faydalanabileceğine ilişkin yasal çerçeve oluşturması beklenmiş olsa da⁵³ iptal kararı yürürlüğe girene kadar bir düzenleme yapılmadığından mevcut düzenlemede hukuki bir boşluk oluşmuştur. Çalışmamız bağlamında öncelikle bu boşluğun türü, niteliği ve sonuçlarının belirlenmesi gerekmektedir.

D. İptal Kararıyla Oluşan Hukuki Durum

Anayasa Mahkemesince bir hükmün iptal edilmesi ve iptal olan hükmün yerine, iptal kararının yürürlüğe girmesinden önce yasama organınca bir düzenleme yapılmaması halinde bilinçsiz kanun boşluğu oluşabileceği hususu gündeme gelebilir⁵⁴. Ancak kanun boşluğundan söz edebilmek için

51 Serhat Sarısözen, Konkordato, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024, s. 120 vd.

52 Özbudun, s. 417; Gözler, s. 454.

53 TBMM’nin Anayasa Mahkemesi’nin iptal ettiği kanunla aynı veya benzer içerikte kanun çıkarmasının önünde hiçbir engel olmadığı hakkında bkz. Gözler, s. 454.

54 M. Kemal Oğuzman/Nami Barlas, Medeni Hukuk: Giriş Kaynaklar Temel Kavramlar, 25. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2019, s. 106; Pakize Ezgi Akbulut,

yorum yoluyla dahi ilgili uyumsuzlukta kullanılabilir bir norma, ulaşılamıyor olması ve ilgili normun düzenlenmesinin zaruri olması gerekmektedir⁵⁵. Ortaya çıkan hukuki boşluğun söz konusu olacağı uyumsuzluklar özel hukuk tüzel kişilerinin yapacağı adli yardım başvurularıdır. Her ne kadar HMK m. 334/2 iptal edilmiş olsa da HMK m. 334/1, adli yardıma başvurabilecek kişilerin gerçek kişiler olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla HMK m. 334/1'in bu uyumsuzluğu, karşıt anlamıyla çözebildiği söylenebilir. Zira iptal kararı doğrultusunda dokuz aylık süre içinde yeni düzenleme yapılmamış olması kanun koyucunun en azından şimdilik kasıtlı olarak sustuğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu susmanın, kanun koyucunun olumsuz niyetini yansıttığı kabul edilmelidir⁵⁶.

Bu kararın çalışmamızı ilgilendiren kısmına gelecek olursak AYM'nin iptal kararı, konkordato talep eden bir özel hukuk tüzel kişinin adli yardıma başvurmasını hukuken mümkün hale getirmemiştir. Bir özel hukuk tüzel kişinin adli yardıma başvurabilmesi için yasal dayanak mevzuatta bulunmamaktadır. AİHM'e göre ticari şirketlere adli yardım sağlanması için iç hukukta herhangi bir hüküm bulunması gerekmemektedir⁵⁷. Benzer şekilde Anayasa Mahkemesi de özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardımdan yararlanamayacağı yönündeki yaklaşımın dayanağı olarak yasal düzenleme bulunmamasının gösterilmesini isabetli bulmamakta ve bu durumu meşru amaç yokluğu ile açıklamaktadır⁵⁸. Ancak kanaatimizce özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardımdan faydalanabilmesi için yasal

---

Borçlar Hukukunda Kesin Hükümsüzlük Yapıtırımının Amaca Uygun Sınırlama (Teleolojik Redüksiyon) Yöntemi ile Daraltılması, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 83-84; Sururi **Aktaş**, "Pozitif Hukukta Boşluk Kavramı", Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 14, S. 1-2, 2010, s. 22.

55 Çiğdem **Kırca**, "Örtülü (Gizli) Boşluk ve Bu Boşluğun Doldurulması Yöntemi Olarak Amaca Uygun Sınırlama (Teleologische Reduktion)", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 50, S. 1, 2001, s. 91; İhsan **Erdoğan**/A. Dilşad **Keskin**, Türk Medeni Hukuku, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara 2020, s. 123; Mustafa **Ünlütepe**, Medeni Hukuka Giriş ve Türk Medeni Kanunu'nun Başlangıç Hükümleri, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2021, s. 183-184; O. Gökhan **Antalya**/Murat **Topuz**, Medeni Hukuk (Giriş, Temel Kavramlar, Başlangıç Hükümleri), C. 1, 5. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2024, s. 239; **Oğuzman/Barlas**, s. 100; Mehmet **Ayan**/Nurşen **Ayan**, Medeni Hukuka Giriş, 12. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016, s. 71; **Akbulut**, Borçlar Hukukunda Kesin Hükümsüzlük, s. 81.

56 Kasıtlı susma ile ilgili detaylı bilgi için bkz. **Oğuzman/Barlas**, s. 102; **Antalya/Topuz**, s. 238; **Ünlütepe**, s. 185; **Ayan/Ayan**, s. 74.

57 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. AİHM, Nalbant ve diğ.ler/Türkiye, 59914/16, 05.09.2022.

58 AYM, 2020/22192, 17.05.2023.

düzenleme gerekmektedir. Zira HMK m. 334/1 gerçek kişilerin adli yardımdan faydalanabileceğini belirterek tüzel kişileri kasıtlı olarak kapsam dışı tutmuştur. Sonuç olarak mevcut düzenleme, özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardımdan faydalanamayacağını göstermektedir⁵⁹.

III. KONKORDATO TALEP EDEN TÜZEL KİŞİNİN ADLİ YARDIMA BAŞVURU HAKKI

AYM'nin iptal kararının ve iptal kararı doğrultusunda olası yeni düzenlemenin en somut etkilerinin görüleceği alanlardan biri konkordato hukukudur. Mali açıdan borçların yeniden yapılandırılmasının en önemli araçlarından olan konkordato⁶⁰, başlangıç maliyetleri yüksek olan bir süreçtir. Bu maliyetler, bu müesseseye en çok ihtiyaç duyan, bir başka ifadeyle likidite sıkıntısı çeken şirketler için engel teşkil edebilmektedir⁶¹. İptal kararı, bu engeli adli yardım vasıtasıyla aşmak için teorik bir kapı aralamıştır.

2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu (İİK) m. 285 uyarınca “*borçlarını vadesi geldiği hâlde ödeyemeyen veya vadesinde ödeyememe tehlikesi altında bulunan herhangi bir borçlu*” konkordato talebinde bulunabilir. Anılan hükümdeki “herhangi bir borçlu” ifadesi, bu kuruma hem gerçek kişilerin hem de tüzel kişilerin başvurabileceğini belirtmektedir⁶². Uygulamada da anonim şirketler, limited şirketler ve kooperatifler gibi sermaye şirketleri, bu kurumdan en sık yararlanan hukuk sùjeleridir. Dolayısıyla konkordato, ekonomik durumu bozulmuş özel hukuk tüzel kişilerinin de iflastan kurtulmak ve borçlarını alacaklılarıyla anlaşarak yeniden yapılandırmak için başvurabilecekleri hukuki müessesedir.

---

59 Aksi yönde bkz. **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4252. Atalay’a göre, kamuya yararlı dernek ve vakıflar dışındaki tüzel kişilerin adli yardıma başvuramayacağına ilişkin HMK m. 334/2 hükmü iptal edildiğinden bunların adli yardıma başvuru taleplerinin reddi konusunda kanuni dayanak kalmamıştır.

60 Timuçin **Muşul**/Ayfer Tezel **Muşul**, İcra ve İflas Hukuku El Kitabı, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024, s. 1656; **Sarisözen**, s. 119; Lütfi Şanal **Görgün**/Levent **Börü**/Mehmet **Kodakoğlu**, İcra ve İflas Hukuku, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024, s. 640; Ramazan **Arslan ve diğerleri**, İcra ve İflas Hukuku, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024, s. 690; **Öztek ve diğerleri**, s. 158; Murat **Atal**/İbrahim **Ermenek**/Ersin **Erdoğan**, İcra ve İflas Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024, s. 639; Baki **Kuru**/Burak **Aydın**, İcra ve İflas Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2023, s. 529; Hakan **Pekcanitez ve diğerleri**, İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı, 11. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2024, s. 511.

61 **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4248.

62 **Öztek ve diğerleri**, s. 160.

A. Konkordato Başvurularında Adli Yardımın Gerekliliği

Etkili bir adalet sistemi uyumsuzlukları sadece makul bir sürede çözmekle kalmaz, aynı zamanda hak arama hürriyetini de eksiksiz biçimde güvence altına alır. Bu güvence mahkemelere erişimin kolaylaştırılması, taraflar arası eşitliğin gözetilmesi ve iddialarını ispatlamaları için gerekli araçların rahatça kullanılabilmesi gibi temel ilkeler üzerine kuruludur⁶³. İşte bu ilkeler konkordato yargılamasının da temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle yargılama sürecinde veya öncesinde ortaya çıkan engellerin, adli yardım (gider muafiyeti, avukat temini vb.) yoluyla aşılabildiği durumlarda, bu imkânın başvurucaya sağlanması bir zorunluluktur. Çalışmamız bakımından bu gereklilik, konkordato talebinin mali yükümlülüklerinin diğer yargılamalara kıyasla daha fazla olması ve sürecin karmaşıklığı nedeniyle sürecin avukat ile yürütülmesinin daha faydalı olması bağlamında incelenecektir.

1. Konkordato Talebinin Mali Yükümlülüklerinin Fazla Olması

Konkordato sürecinin başında borçlu, İİK m. 285/4'te düzenlenen "konkordato gider avansı" ile karşı karşıya kalır. Adalet Bakanlığı tarafından her yıl güncellenen tarifeye göre belirlenen bir mali yükümlülük olan gider avansı, konkordato sürecinde yapılması muhtemel masrafları (konkordato komiseri ücretleri, bilirkişi ücretleri, ilan giderleri, tebligat masrafları vb.) karşılamak üzere peşin olarak mahkeme veznesine yatırılır. İİK m. 285/4'ün HMK m. 114 ve m. 115'e yaptığı atıf uyarınca, bu avansın yatırılması bir dava şartıdır⁶⁴. Bu avansın miktarı ve dava şartı niteliği, likiditesi tükenmiş bir özel hukuk tüzel kişisi için konkordatoya başvuruyu zorlaştıran bir işlev olarak görülmektedir⁶⁵.

Bu avansın miktarı ve dava şartı niteliği, likiditesi tükenmiş bir özel hukuk tüzel kişisi için konkordatoya başvuruyu zorlaştıran bir işlev olarak görülmektedir. Bu noktada henüz nispeten düşük tutarlı yargılama harçlarını ve gider avansını ödeme gücü bulunmayan bir şirketin, konkordato projesi kapsamındaki yüklü borçları ödeme kabiliyetinin ne derece gerçekçi olduğu sorusu haklı olarak akla gelebilir. Ancak bu bağlamda adli

63 Akbal, s. 149; Taşkın, s. 834; Bahar, s. 238; Yeşilova, s. 60; Atalay, s. 453; Arslan ve diğerleri, s. 155; Yılmaztekin, s. 180; Tanrıver, Adil Yargılanma Hakkı, s. 210; Aktepe Artık, s. 100.

64 Kuru/Aydın, s. 531; Pekcanitez ve diğerleri, s. 519; Talih Uyar, "Konkordato Nasıl Talep Edilir? Nasıl İncelenir? Nasıl Sonuçlandırılır (Konkordato Süreci)", İstanbul Barosu Dergisi, C. 92, S. 6, 2018, s. 16.

65 Öztekin ve diğerleri, s. 177.

yardım kurumu, mali açıdan tamamen tükenmiş ve projesi başarı şansından yoksun şirketlerin masraflarının Devlete yükletilmesi aracı olarak görülmemelidir. Aksine bu müessese, malvarlığı bulunmasına rağmen nakit sıkışıklığı yaşadığı için adalete erişemeyen ve bu nedenle konkordato şansını baştan kaybedecek olan şirketlerin sisteme dahil edilmesini sağlamaktadır⁶⁶. Şirketin malvarlığı gücü ile nakit akışı sıkışıklığı arasındaki bu teknik ayırımın adli yardım talebinde nasıl ispat edileceği ve “ödeme gücünden yoksunluk” şartının konkordato özelinde hangi kriterlere göre değerlendirileceği hususu çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde detaylandırılacaktır.

2. Konkordatoya Başvuru ve Yargılama Sürecinin Karmaşıklığı Nedeniyle Sürecin Avukat ile Yürütülmesinin Faydalı Olması

Tarafların iddia ve savunmalarının temelini oluşturan olguları ileri sürbilme imkânına sahip olması “açıklama hakkı” olarak tanımlanmaktadır⁶⁷. Öne sürülen iddia ve savunmalar vasıtasıyla hâkimi ikna etme imkânı ise ispat hakkı olarak tanımlanır⁶⁸. Bu hakların kullanımını zorlaştıracak her türlü engel açıklama ve ispat hakkına aykırılık teşkil edecektir. Öte yandan bu hakların kullanımını kolaylaştıracak her türlü müessese ise bu hakların yerine getirilmesini sağlayacaktır.

Türk hukukunda konkordatoya başvuru usulü İİK m. 285 ve 286’da düzenlenmiştir. Konkordato ekonomik sıkıntı içinde olan, iflase tabi olsun veya olmasın, gerçek ve tüzel kişi borçluların veya alacaklıların başvurabileceği hukuki bir yoldur⁶⁹. Konkordato, alacaklılar ile borçlu arasında akdedilen bir sözleşme veya yalnızca mahkemenin iradesiyle yürütülen

---

66 Çalışmamızın I.D başlığı altında incelenen “mahkemeye erişim hakkı”nın ve II.A bölümünde irdelenen Anayasa Mahkemesi iptal kararının somut etkilerinin en net görüleceği alan şüphesiz ki konkordato hukukudur. Mali açıdan borçların yeniden yapılandırılmasının en önemli araçlarından olan konkordato, yüksek başlangıç maliyetleri olan bir süreçtir. Yukarıda (bkz. I.A) belirtilen adli yardımın “ekonomik engelleri kaldırma” işlevi, tam da bu noktada likidite sıkıntısı çeken şirketler için hayati bir önem kazanmaktadır.

67 **Arslan ve diğerleri**, s. 156; **Tanrıver**, Medeni Usul Hukuku C. 1, s. 451; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 203; İbrahim **Ermeneek**, “Tahkimde Hukuki Dinlenme Hakkının Korunması”, Tahkimde Güncel Sorunlar (I-IV), Editörler, Metin Kıratlı, Ali Cem Budak, Ali Yeşilırmak, A. Eda Manav Özdemir, Yeliz Bozkurt Gümrükçüoğlu, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2024, s. 40; **Özekes**, Hukuki Dinlenme, s. 107.

68 **Arslan ve diğerleri**, s. 157; **Tanrıver**, Medeni Usul Hukuku C. 1, s. 451; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 203; **Özekes**, Hukuki Dinlenme Hakkı, s. 123.

69 **Öztek**, s. 160.

bir yargılama ya da kanunda düzenlenmiş salt bir işlem değildir. Konkordato, borçlunun konkordato teklifi üzerine, alacaklıların teklifi kabulünün ardından şartların eksiksiz varlığı halinde mahkemenin onayına tabi kolektif bir icra müessesesidir⁷⁰.

Konkordato talebi, borçlu veya alacaklı tarafından gerekçeli bir dilekçeyle yapılır⁷¹. Konkordato talebinde bulunulmasına imkân veren haller, İİK m. 285/1’de⁷² belirtilmiştir. Buna göre, borç ödemededen aciz hali veya borca batıklık, konkordato talebinde bulunabilmek için yeterlidir⁷³. Konkordato talebine eklenecek belgeler İİK m. 286’da⁷⁴ belirtilmiştir. Gerçek ve tüzel kişilerin konkordato talebiyle birlikte mahkemeye sunacağı belgeler, içerik ve nitelik bakımından farklılık arz etmektedir⁷⁵. Çalışmamızda tüzel kişilerin konkordato talebiyle birlikte mahkemeye sunacağı belgeler bağlamında değerlendirme yapılacaktır. Bu belgeler çalışmamızda tek tek sayılmayacaktır. Ancak bir özel hukuk tüzel kişisinin konkordato talebiyle birlikte yetkili asliye ticaret mahkemesine sunması gerekli belgelerin kapsamı ve niteliği, konkordatoya başvuru sürecinin oldukça teknik bir iş olduğunu ispatlar niteliktedir. Zira konkordato ön projesi, son bilanço, gelir tablosu, nakit akım tablosu, ara bilançolar, ticari defterlerin açılış ve kapanış tasdikleri, e-defter berat bilgileri, alacaklılar listesi gibi belgelerin hazırlanması nitelikli hukuk, maliye ve muhasebe bilgisi gerektirir.

70 Serdar **Kale**, Sorularla Konkordato: İflas Dışı ve İflas İçi Adi Konkordato, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 2; Sümer **Altay**/Ali **Eskiocak**, Konkordato ve Yeniden Yapılanma Hukuku, 5. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2019, s. 15; Hakan **Pekcanitez**/Güray **Erdönmez**, 7101 sayılı Kanun Çerçevesinde Konkordato, 1. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2018, s. 4; Süha **Tanrıver**/Adnan **Deynekli**, Konkordatonun Tasdiki, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 1996, s. 29; **Muşul/Tezel Muşul**, s. 1656; **Sarisözen**, s. 121; **Görgün/Börü/Kodakoğlu**, İcra ve İflas, s. 640; **Arslan ve diğerleri**, İcra ve İflas, s. 690.

71 **Öztek ve diğerleri**, s. 161; **Sarisözen**, s. 137.

72 “*Borçlarını, vadesi geldiği hâlde ödeyemeyen veya vadesinde ödeyememe tehlikesi altında bulunan herhangi bir borçlu, vade verilmek veya tenzilat yapılmak suretiyle borçlarını ödeyebilmek veya muhtemel bir iflâstan kurtulmak için konkordato talep edebilir.*”

73 **Öztek ve diğerleri**, s. 182; **Pekcanitez ve diğerleri**, s. 516; **Sarisözen**, s. 141.

74 Ayrıca Konkordato Talebine Eklenecek Belgeler Hakkında Yönetmelik (RG. 30.01.2019-30671, m. 5-11) hükümleri de bu belgelere ilişkin detayları ihtiva etmektedir.

75 **Öztek ve diğerleri**, s. 167.

Konkordato talebini alan asliye ticaret mahkemesi, talebe eklenmesi gerekli belgelerde eksiklik bulunmadığını şekli inceleme⁷⁶ ile tespit ederse borçluya derhal üç aylık geçici mühlet kararı verir⁷⁷. Mahkeme, bu kararlar birlikte konkordatonun başarıya ulaşmasının mümkün olup olmadığının incelenmesi amacıyla bir veya üç adet geçici konkordato komiseri görevlendirir. Takip eden aşamada geçici konkordato komiseri mahkemeye raporunu sunar. Bu rapor, mahkemenin borçlu hakkında kesin mühlet kararı verip vermeyeceği hususunda belirleyici olacaktır. Bu rapor üzerine mahkeme konkordatonun başarıya ulaşmasının mümkün olduğu kanaatindeyse borçluya bir yıllık kesin mühlet verilmesine ve konkordato komiseri atanmasına karar verir⁷⁸. Ayrıca mahkeme gerekli görürse alacaklılar kurulunun oluşturulmasına da hükmedebilir⁷⁹. Komiserin yürüttüğü sürecin son aşamasını alacaklıların toplantıya çağırılması ve konkordato projesinin alacaklıların oylarına sunulması oluşturur⁸⁰. Konkordato komiseri, alacaklılar toplantısı sürecinin tamamlanmasını takiben, konkordatoya dair tüm belgeleri ve detaylı bir raporu mahkemeye tevdi eder. Bu gerekçeli raporda komiser, projenin alacaklılarca kabul edilip edilmediğine ve konkordatonun mahkemece tasdikinin yerindeliliğine ilişkin görüşünü bildirir. Dosyanın mahkemeye sunulmasıyla birlikte konkordatonun tasdiki talebini karara bağlamak amacıyla yargılama aşamasına geçilir⁸¹. Akabinde mahkeme komiseri sözlü olarak da dinler ve kesin mühlet süresi içinde konkordatonun tasdikine ilişkin karar verir⁸².

Yukarıda bahsedilen hususlar, konkordato yargılamalarının ve başvurularının, vekil aracılığıyla başvuru yapmayanlar açısından oldukça karmaşık olduğunu göstermektedir. İşlemlerin karmaşıklığı, kişilere devlet

---

76 Ancak verilen belgelerin şekil olarak tam olmasına rağmen içerik itibarıyla konkordato ile ilgili bulunmamağtaysa, açık bir şekilde konkordato talebi hakkın kötüye kullanılmasını oluşturuyorsa veya anlaşılmaz ya da içerikten yoksun bir talebin varlığı söz konusuysa konkordato talebi reddedilmelidir. Bu konuda bkz. **Atalı/Ermenek/Erdoğan**, s. 656; İcrası mümkün olmayan, soyut veya gerçekçi bir temel üzerine oturtulmayan projelere dayanılarak yapılan konkordato taleplerinin reddedilmesi gerektiği hakkında bkz. Mahmut **Coşkun**, Açıklamalı – İçtihatlı İcra ve İflas Kanunu, 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021, s. 6369.

77 **Pekcanitez ve diğerleri**, s. 519; **Kuru/Aydın**, s. 533; **Muşul/Tezel Muşul**, s. 1666.

78 **Coşkun**, s. 6398; **Atalı/Ermenek/Erdoğan**, s. 678.

79 **Atalı/Ermenek/Erdoğan**, s. 679; **Coşkun**, s. 6424.

80 **Atalı/Ermenek/Erdoğan**, s. 702-703; **Kuru/Aydın**, s. 541-542.

81 İbrahim **Aşık ve diğerleri**, İcra ve İflas Hukuku, 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2024, s. 725; Mehmet Kâmil **Yıldırım/Nevhis Deren Yıldırım**, İcra ve İflas Hukuku, 8. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2021, s. 633-634.

82 Yıldırım **Bayrak**, Geniş Açıklamalı ve İçtihatlı İcra ve İflas Kanunu, Seçkin Yayınevi, Ankara 2023, s. 1264.

tarafından hukuki yardım sağlanması gerekliliğinin AİHM tarafından değerlendirilmesinde de bir kriter olarak ele alınmaktadır⁸³. Bu itibarla söz konusu yargılama ve başvurularda talepte bulunan gerçek kişilerin veya özel hukuk tüzel kişilerinin, avukat temini hususunda da adli yardımdan faydalandırılması gerektiği kanaatindeyiz. Öte yandan silahların eşitliği ilkesi⁸⁴, tarafların usuli imkanlara eşit şekilde erişimini gerektirir. Konkordato yargılamasında alacaklı bankaların ve finans kuruluşlarının güçlü hukuk departmanları ile temsil edildiği bir ortamda ekonomik sıkıntı içindeki borçlu şirketin avukat yardımından mahrum kalması bu ilkeyi işlevsiz hale getirecektir. Zira adli yardımın kapsamı yalnızca yargılama giderlerinden muafiyet değildir. Hukuki danışmanlık hizmeti ve avukat ile temsil de bu kapsamdadır⁸⁵.

B. AYM'nin İptal Kararı Doğrultusunda Yasama Organının Düzenleme Yapması Halinde Mali Güçlük İçindeki Özel Hukuk Tüzel Kişisinin Adli Yardım Talebinin Temel Şartları

AYM'nin iptal kararı doğrultusunda yasama organınca yapılacak yeni düzenlemede konkordato talep eden özel hukuk tüzel kişileri için öngörülecek adli yardım şartlarının HMK m. 334/1'deki genel çerçeve esas alınarak ancak konkordato kurumunun doğasına uygun şekilde somutlaştırılması gerekmektedir. Bu kapsamda, kanundaki “ödeme gücünden yoksunluk” ve “açıkça dayanaktan yoksun olmama” kriterlerinin konkordato özelinde nasıl yorumlanacağı aşağıda incelenmiştir. Çalışmamızın bu bölümünde bu şartları değerlendirip ilerleyen bölümlerinde ise olası ek şartları değerlendireceğiz. Bu yüzden öncelikle HMK m. 334/1'de yer alan

---

83 Ahmet **Ekinci**, “Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 18, S. 3, 2014, s. 840. Aynı yönde AİHM kararı için bkz. AİHM, Steel ve Morris/Birleşik Krallık, 68416/01, 15.05.2005, § 64.

84 Adli yardımla silahların eşitliği ilkesi hakkında bkz. dn. 9.

85 TBB Adli Yardım Yönetmeliği m. 1/2: “Adli yardımın amacı, bireylerin hak arama özgürlüklerinin önündeki engelleri aşmak ve hak arama özgürlüğünün kullanımında eşitliği sağlamak üzere, avukatlık ücretini ve yargılama giderlerini karşılama olanağı bulunmayanların avukatlık hizmetlerinden yararlandırılmasıdır”. Görüldüğü üzere bu madde, Adli yardımın kapsamını “hak arama özgürlüğünün kullanımında hukuksal yardım” olarak belirler ve kanaatimizce hukuki danışmanlığı da içine alır.

“ödeme gücünden yoksunluk” ve “açıkça dayanaktan yoksunluk” şartlarının özel hukuk tüzel kişileri ve konkordato süreci özelinde somutlaştırılması gerekmektedir⁸⁶.

1. Yargılama Giderlerini Ödeme Gücünden Yoksunluğun Tespiti ve İspatı

Adli yardımdan yararlanmanın ilk koşulu mali yetersizlik koşuludur⁸⁷. HMK m. 334/1 bu koşulu “*kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde düşürmeksizin, gereken yargılama veya takip giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden*” yoksunluk olarak tanımlamıştır. Ancak bu tanım özel hukuk tüzel kişilerini adli yardımın kapsamı bakımından dışlayıcı niteliktedir⁸⁸. Zira Türk Medeni Kanunu (TMK) m. 48 “*Tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler.*” hükmünü içermektedir. Özel hukuk tüzel kişilerinin ailesi olmayacağına göre yapılacak yeni düzenlemede bu şart tüzel kişiliğe uygun şekilde uyarlanmalıdır. Bu doğrultuda mali yetersizlik koşulu “*olağan faaliyetlerini önemli ölçüde aksatmaksızın gereken yargılama ve takip giderlerini tamamen veya kısmen ödeme gücünden yoksunluk*”⁸⁹ olarak belirtilmelidir. Bir özel hukuk tüzel kişisinin, konkordato gider avansını ödeme gücünden yoksun olduğunu ispatlaması, gerçek kişiye kıyasla daha objektif ve teknik bir değerlendirmeyi gerektirir. Burada aranan ispat ölçüsü tam ispattır⁹⁰. Bu ispat faaliyeti, çeşitli mali ve hukuki delillerin bir arada değerlendirilmesiyle mümkün olacaktır⁹¹.

---

86 Özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardıma başvurması hakkında önemli değerlendirmeler içeren AİHM kararları için bkz. AİHM, *Granos Organicos Nacionales S.A. v. Almanya*, 19508/07, 22.03.2012; AİHM, *VP Diffusion Sarl v. Fransa*, 14565/04, 26.08.2008.

87 **Atalay**, Pekcanıtez Usul, s. 4253.

88 Yukarıda I.A bölümünde de değinildiği üzere, HMK m. 334/1 bu koşulu gerçek kişiler için “*kendisinin ve ailesinin geçimini zor duruma düşürmemek*” şeklinde sübjektif bir kriterle tanımlamıştır. Ancak II. Bölümde incelenen AYM’nin iptal kararı sonrasında bu tanımın özel hukuk tüzel kişilerine aynen uygulanması mümkün olmadığı kanaatindeyiz.

89 **Atalay**, Pekcanıtez Usul, s. 4252.

90 “*Talepte bulunanın mali gücüyle ilgili ispat konusunda hâkim tam bir kanaate sahip olmalıdır; bu yönüyle mali yetersizlik koşulunun ispatı için tam ispat ölçüsünün geçerli olduğunun kabulü gerekir.*” YHGK, E. 2022/634, K. 2022/1933, 28.12.2022 (Lexpera).

91 Mali yetersizlik koşulunun her türlü delille yapılabileceğine ilişkin bkz. **Atalay**, Pekcanıtez Usul, s. 4255.

a. Finansal Tabloların ve Nakit Akışının Rolü

Olağan faaliyetlerini önemli ölçüde aksatmaksızın yargılama giderlerini ödeme gücünden kısmen veya tamamen yoksunluk, “*nakit ya da nakde dönüştürülebilecek kaynak yetersizliği*”⁹² anlamına gelmektedir. Bunun tespitinde başvurulacak veriler özel hukuk tüzel kişinin finansal tablolarında yer almaktadır⁹³. Bu doğrultuda mahkeme İİK m. 286 uyarınca konkordato talebine eklenmesi yasal bir zorunluluk olan şirketin bilançosunu⁹⁴, gelir tablosunu ve nakit akım tablosunu incelemelidir⁹⁵. Bir şirketin gelir tablosunda kâr göstermesi, her zaman o şirketin yeterli nakit akışına veya nakit mevcuduna sahip olduğu anlamına gelmez⁹⁶. Alacakların tahsil edilememesi veya stokların nakde çevrilememesi gibi nedenlerle kârlı görünen bir şirket dahi, fiiliyatta gider avansını ödeyecek nakde⁹⁷ sahip olmayabilir. Bu yüzden şirketin belirli dönemdeki nakit giriş ve çıkışlarını gösteren nakit akım tablosu⁹⁸, yargılama giderlerini ödeme gücünden yoksunluğun ispatında önemli bir belgedir.

92 YHGK, E. 2022/634, K. 2022/1933, 28.12.2022 (Lexpera).

93 “*Öncelikle adli yardım talebinin kabul edilmesi için gerekli olan yargılama veya takip giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olma kriterinin sadece gerçek kişiler için geçerli bir kavram olmadığı, borca batık durumda olan yani aktifleri borçlarını karşılayamayan ticari şirketlerin de bu kapsamda değerlendirileceği, ödeme gücünden yoksunluğun ise şirketlerin yıllık ve ara dönem finansal tablolardan, denetime tabi şirketlerde denetim raporlarından, erken teşhis komitesinin raporlarından, yönetim organının tespitlerinden objektif olarak belirlenebileceği açıktır.*” AYM, 2020/22192, 17.05.2023.

94 Yeni tarihli bir ara bilançonun mali yetersizlik koşulunu ispatlamaya tek başına yeterli olmadığı hakkında bkz. **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4257.

95 **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4257. Öte yandan bu temel tablolar bazen geçmiş dönem verilerini yansıtabileceğinden şirketin başvuru anındaki güncel mali aczini ortaya koymak adına ek belgelere ihtiyaç duyulabilir. Bu kapsamda şirketin anlık mali durumunu gösteren “güncel mizan tablosu”, likidite yokluğunu fiilen ispatlayan “banka hesap dökümleri” (bakiyesizlik veya blokaj durumunu gösterir şekilde) ve şirketin vadesi gelmiş kamusal yükümlülüklerini dahi yerine getiremediğini belgeleyen “vergi ve SGK borç dökümleri” de adli yardım incelemesinde karara dayanak teşkil edebilir.

96 Okan **Geniş**/Esin Nesrin **Can**, “İşletmelerde Konkordato Sürecinin İşleyişi, Uygulama ve Finansal Yönden Değerlendirilmesi”, Maliye ve Finans Yazıları, S. 115, 2021, s. 95.

97 Bu konuda varsayımsal olay likidite oranları analizleri için bkz. Burçak **Kızıltan Işık**/Cemal Fazıl **Karakaş**, “Daha İyi Konkordato”, Terazi Hukuk Dergisi, S. 229, 2025, s. 114.

98 Raziye **Aksu Özkan**, “Anonim Şirkette Finansal Tablo Kavramı”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 15, S. 162, 2020, s. 307; M. Özgür **Falcoğlu**, “Anonim Şirket Finansal Tablolarında TTK 515 Kapsamında Dürüst Resim İlkesine Uygunluk ve İlkeye

Her ne kadar söz konusu finansal tabloların ve nakit akışının sıhhatinin denetimi, HMK m. 266 kapsamında teknik bir uzmanlığı gerekli kılarsa da bu incelemenin zamanlaması ve yöntemi, konkordato kurumunun kendine özgü dinamikleri gözetilerek belirlenmelidir. Konkordato prosedürünün aciliyeti ve İİK m. 287 uyarınca geçici mühletin derhal verilmesi gerekliliği karşısında başvuru aşamasında adli yardım talebi hakkında ayrıca bir bilirkişi incelemesi yaptırılması yargılamayı sürüncemede bırakacaktır⁹⁹. Üstelik yargılama giderlerini ödeyemediği için adli yardım talep eden bir şirketten bilirkişi ücretini yatırmasını beklemek bir çelişki yaratır. Bu nedenle mahkeme adli yardım talebini karara bağlarken İİK m. 286 uyarınca sunulan finansal tablolar (özellikle nakit akım tablosu) üzerinden yaklaşık ispat ölçüsünde yapacağı şekli inceleme ile yetinmelidir. Mali durumun adli yardım yönünden esastan ve kesin denetimi ise geçici mühlet kararı ile birlikte atanan konkordato komiseri tarafından, mali müşavir veya bağımsız denetçilerden oluşan bir bilirkişi heyetinden rapor almak suretiyle yapılmalı, komiserin raporu doğrultusunda gerekirse adli yardım kararı yeniden değerlendirilmelidir.

b. Malvarlığı Hakkında İhtiyati Tedbir veya İhtiyati Haciz Kararı Verilmiş Olması

Yukarıda bahsedilen tabloların adli yardım konusunda karar verebilmek için tek başına yeterli olacağı söylenemez. Zira bir şirketin malvarlığı hakkında HMK m. 389 kapsamında ihtiyati tedbir kararı ya da İİK m. 258 kapsamında ihtiyati haciz kararı verilmesi hali de yargılama giderlerini ödeme gücünden yoksunluğun en önemli delillerinden birini oluşturur. Zira bir şirketin bilançosunda milyonlarca liralık gayrimenkul veya banka mevduatı görünebilir; ancak bu varlıklar üzerine konulan bir tedbir veya ihtiyati haciz kararı, bu varlıklar üzerindeki tasarruf yetkisini fiilen ortadan kaldırır. Örneğin, aktif toplamı 100.000.000 Türk lirası olan bir üretim şirketi, hesapları üzerindeki blokaj nedeniyle 200.000 Türk lirası tutarındaki konkordato gider avansını nakden yatıramayabilir. Bu durumda gider avansı toplam borcun on binde biri gibi cüzi bir oran olsa da sürecin başlatılmaması nedeniyle tüm konkordato sürecini ve alacaklıların tahsilat imkanını engelleyebilmektedir. Bu durumda şirket, hukuken malvarlığına

---

Aykırılığın Sonuçları”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 137-138, s. 74.

99 Bu durum, çalışmamızın I.D.2 başlığı altında incelenen “etkili başvuru hakkı”nın özünü zedeler niteliktedir. Zira zamanında verilmeyen bir adli yardım kararı nedeniyle geçici mühlet korumasından yararlanamayan şirketin iflas etmesi halinde, sonradan sağlanacak bir yardımın etkili olmayacağı açıktır.

sahip olsa da söz konusu varlıkları nakde dönüştürme veya kullanma olanağı bulunmadığından gider avansını ödeme imkânından yoksun kalmaktadır. Böyle bir durumda, ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararının kendisi, şirketin yargılama giderlerini ödeme gücünden yoksun olduğuna dair hayatin olağan akışına dayanan fiili bir karine teşkil eder.

c. Borca Batıklık Bilançosunun Değerlendirilmesi

Gerek TTK m. 376 gerekse İİK m. 179 düzenlemelerinde yer bulan “borca batıklık” (varlıkların muhtemel satış tutarlarının borçları karşılayamaması durumu), bir şirketin mali sıkıntı içinde bulunduğunu gösteren yegâne ölçüt olmamakla birlikte, bir şirketin ekonomik sıkıntı içinde olduğuna dair en önemli göstergelerinden biridir ve doğrudan iflas sebebi-dir¹⁰⁰. Bunun dışında “geçici nakit sıkışıklığı” veya İİK m. 178 bağlamında “aciz hali¹⁰¹” de şirketin mali durumunun sıkıntı içinde olduğunu niteleyen diğer kavramlardır¹⁰². Konkordato talep edebilmek için borca batıklık durumu mutlak bir şart olmasa da borca batık durumda olan bir şirketin de konkordato talep edebileceği kuşkusuzdur¹⁰³. Ancak adli yardım talebi açısından, “yargılama giderlerini ödeme gücünden yoksunluk” ile teknik bir kavram olan “borca batıklık” durumunun birbirine karıştırılmaması gerekir¹⁰⁴. Zira bir şirket, malvarlığı değerleri itibarıyla borçlarını karşılayabilecek durumda (borca batık değil) olsa dahi bu varlıkları nakde dönüştürme imkânı bulunmadığından¹⁰⁵ gider avansını ödeyemeyecek durumda olabilir. Öte yandan borca batık bir şirket, henüz vadesi gelmemiş krediler sayesinde geçici bir likiditeye de sahip bulunabilir. Dolayısıyla adli yardım değerlendirmesinde mahkemenin odaklanması gereken temel

100 İbrahim **Ermenek**/Ufuk **Özdemir**/Ali Rıza **Özalp**, “Bir Konkordato Nedeni Olarak Borca Batıklığın Tespiti ve Borca Batıklık Halinin Konkordato Sürecindeki Etkileri”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 1-2, 2020, s. 1359; Oğuz **Atalay**, Borca Batıklık ve İflasın Erteleme, 2. Baskı, Güncel Yayınevi, İzmir 2007, s. 17; Ahmet **Türk**, Anonim Ortaklıkta Sermaye Kaybı ve Borca Batıklığın Hukuki Sonuçları, Nobel Yayınevi, Ankara 1999, s. 155.

101 Aciz halinin, borçlunun derhal ödenmesi gereken borçlarını ödemeye elverişli araçlara sahip olmaması nedeniyle ödeyemez durumda olma halini ifade ettiği hakkında bkz. Cemal Fazıl **Karakaş**, “Borca Batık Olmayan Borçlunun Tenzilat Konkordatosu İstemi ve Seçenekli Konkordato Projesi”, Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi, C. 16, S. 47, 2020, s. 782.

102 **Türk**, s. 30 vd.

103 **Öztek ve diğerleri**, s. 182; **Pekcanitez ve diğerleri**, s. 516; **Sarısözen**, s. 141.

104 **Karakaş**, s. 785.

105 **Kızıltan Işık/Karakaş**, s. 114. Yazarlar, varsayımsal olay likidite oranları analizi başlığı altında nakit oranına ilişkin değerlendirmelerde bu duruma örnek verilmiştir.

kriter, bilançodaki soyut aktif-pasif dengesi değil; gider avansı ve yargılama harçlarını karşılayacak somut ve kullanılabilir nakdi kaynağın varlığıdır¹⁰⁶.

2. Talebin Açıkça Dayanaktan Yoksun Olmaması Şartının Konkordato Bakımından Yorumlanması

Talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartı, ilgilinin asıl dava, takip veya geçici hukuki koruma ya da çekişmesiz yargı işindeki taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmamasını ifade etmektedir¹⁰⁷. Bu koşulun değerlendirilebilmesi için talebi haklı göstermeye yarar delillerin ortaya konulması gerekmektedir¹⁰⁸. Bir konkordato talebinin HMK anlamında “açıkça dayanaktan yoksun” olup olmadığının tespiti, konkordatonun esasına ilişkin bir inceleme gerektirir. Bu inceleme konkordato talebinin başarı ihtimaline ilişkin ön değerlendirmeyi zorunlu kılar. Bu değerlendirmenin temelini, konkordato ön projesi ve İİK m. 286/1-e uyarınca projenin uygulanabilirliğine dair sunulan “makul güvence veren denetim raporu” oluşturmalıdır.

Mahkeme adli yardım talebini incelerken sunulan ön projenin gerçekçi olup olmadığını, makul ve uygulanabilir bir plan içerip içermediğini ve projenin başarıya ulaşma ihtimalinin bulunup bulunmadığını değerlendirmelidir. Eğer sunulan proje ve raporlar, konkordato talep eden tüzel kişinin talebinin açıkça dayanaktan yoksun olmadığını, bir başka ifadeyle projenin başarısız olma ihtimalini açıkça yüksek olmadığını gösteriyorsa bu koşulun gerçekleştiği kabul edilmelidir. Dolayısıyla buradaki ölçüt projenin kesin başarı vaat etmesi değil, makul bir başarı umudu taşımasıdır. Konkordatoya başvururken veya konkordato sürecinde adli yardım talebinin açıkça dayanaktan yoksun olup olmadığının tespiti bakımından aranan ispat ölçüsü yaklaşık ispat ölçüsüdür¹⁰⁹. HMK m. 334’te yer alan “*talep-*

---

106 Bu yaklaşım, çalışmamızın II.A bölümünde irdelenen Anayasa Mahkemesi iptal kararının temel gerekçesiyle de örtüşmektedir. Zira AYM, şirketin gerçek mali durumunu araştırmayan şekli ve kategorik yasakları ölçülülük ilkesine aykırı bulmuştur. Dolayısıyla mahkemenin sadece borca batıklık bilançosuna (şekli duruma) bakıp nakit akışını (gerçek durumu) görmezden gelmesi, AYM’nin iptal gerekçesindeki ihlali bu kez yargı kararıyla yeniden üretmek anlamına gelecektir.

107 **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4258.

108 **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4258.

109 Yaklaşık ispat hakkında bkz. **Tanriver**, Medeni Usul Hukuku, C. 1, s. 1103; **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 4259.

lerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması” ifadesi düşük ispat ölçüsünün arandığını göstermektedir. Ancak bu sayede adli yardım yolunun etkili şekilde açık tutulduğu söylenebilir¹¹⁰.

IV. OLMASI GEREKEN HUKUK BAKIMINDAN KONKORDATO TALEP EDEN ÖZEL HUKUK TÜZEL KİŞİLERİNİN ADLİ YARDIMA BAŞVURUSUNDA ARANMASI GEREKEN EK ŞARTLAR

AYM'nin iptal kararı sonrası ortaya çıkan hukuki durum neticesinde yasama organının bu doğrultuda bir düzenleme yapması sürecinde karşılaştırmalı hukuktaki tecrübelerden yararlanmak etkin ve adil bir yasal çerçevenin oluşturulması için yol gösterici olacaktır. Özel hukuk tüzel kişilere adli yardımdan yararlanma hakkı tanınması konusunda farklı ülkelerin benimsediği modeller, Türk kanun koyucusuna değerli bir bakış açısı sunmaktadır. Zira karşılaştırmalı hukukta, özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardım hakkı konusunda yeknesak bir uygulamanın olmadığı, bir başka ifadeyle ülkelerin farklı yaklaşımlar benimsediği görülmektedir¹¹¹.

Kanun koyucu bu konuda yeni bir düzenleme yaparken hem AYM'nin iptal gerekçelerini hem de karşılaştırmalı hukuktaki başarılı örnekleri dikkate alan dengeli bir model oluşturmalıdır. Yapılacak yeni düzenleme bir yandan tüzel kişilerin mahkemeye erişim hakkını etkin bir şekilde güvence altına almalı, diğer yandan ise adli yardım kurumunun kötüye kullanılması ile işlevsiz hale gelmesini önleyecek mekanizmalar içermelidir. Bu kapsamda olması gereken hukuk bakımından özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardıma başvurusunda aranması gerektiği kanaatinde olduğumuz ek şartlar, ait oldukları hukuk sistemlerine de değinilerek değerlendirilecektir.

A. Özel Hukuk Tüzel Kişisi Haricinde Tüzel Kişiliğin Pay Sahiplerinin de Yargılama Giderlerini Karşılıyamayacak Durumda Olması

Alman Medeni Usul Kanunu (ZPO), özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardımdan faydalanabilmesi için tüzel kişinin ve paydaşlarının yargılama

110 Aksi takdirde, yani başlangıç aşamasında konkordato projesinin başarısının kesin veya tam ispat ölçüsünde kanıtlanmasının istenmesi, I.D.1 bölümünde vurguladığımız mahkemeye erişim hakkının teorik değil, fiilen kullanılabilir olması ilkesini zedeleyecektir. Yüksek ispat standardı, mali güçsüzlük içindeki şirket için erişim hakkını fiilen ortadan kaldıran bir bariyere dönüşmemelidir.

111 Mahkemeye erişim hakkına yönelik ülkelerin kabul ettiği adli yardım mekanizmaları için ayrıca bkz. **Özbek**, s. 909-910 vd.

giderlerini karşılayamayacak durumda olmasını¹¹² aramaktadır. Dolayısıyla Alman hukukunda özel hukuk tüzel kişilerinin ekonomik menfaatlerinin, tüzel kişinin ardındaki mali açıdan güçsüz ortakların menfaatlerinden ayırt edilemediği durumlarda özel hukuk tüzel kişisine de adli yardım tanınabileceği kabul edilmektedir¹¹³. Bu yaklaşım, esasında hukuki şeklin ardındaki gerçek ekonomik durumu esas alan bir “perdeyi aralama” mantığına dayanmaktadır.

Adli yardım kurumunun kötüye kullanılması ile işlevsiz hale gelmesini önlemek amacıyla Alman modelinden (ZPO § 116) esinlenerek, mahkemeye özel hukuk tüzel kişiliğinin ardına bakma yetkisi tanınmalıdır¹¹⁴. Bu kapsamda ZPO § 116’da kullanılan “ekonomik menfaat sahibi” kavramı şirketler bakımından geniş anlamda bir paydaş kitlesini (işçi, tedarikçi vb.) değil tüzel kişiliğin malvarlığından doğrudan nemalanan ortakları ifade etmektedir. Özellikle halka açık olmayan şirketlerde, şirketi kontrol eden hâkim ortakların da yargılama giderlerini karşılayacak kişisel mali güce sahip olup olmadığı araştırılabilirdir. Zira sınırlı sorumluluk ilkesi, ortakların kişisel malvarlığını ticari risklerden korur. Ancak bu koruma, mali gücü yerinde olan ortakların, içi boşaltılmış veya borca batık iştirakleri üzerinden, masrafi devlete yıkılan davalar yürütmesine imkân tanımamalıdır¹¹⁵.

Bu ilke konkordato yargılamasında da titizlikle uygulanmalıdır. Şirketin kasasında yargılama giderlerini karşılayabilecek nakit bulunmayabilir. Ancak konkordato talep eden şirketin hâkim ortağı veya ortakları, İİK m. 285/4 uyarınca yatırılması zorunlu olan “konkordato gider avansını” şahsi malvarlığından karşılayabilecek güce sahipse tüzel kişiliğe adli yar-

---

112 Almanya ZPO’da yurt içinde, Avrupa Birliği’nin başka bir üye devletinde veya Avrupa Ekonomik Antlaşması’na taraf başka bir devlette kurulmuş ve ikamet eden bir tüzel kişinin ne kendisinin ne de davanın konusundan ekonomik olarak etkilenenlerin dava masraflarını karşılayamayacak durumda olması halinde hukuki takibatın başarı şansının bulunması ve davanın kötüniyetli görünmemesi şartıyla adli yardımdan faydalanabilecekleri düzenlenmiştir (ZPO § 116/2).

113 Stefan **Smid/Sabine Hartmann**, “§116”, Zivilprozessordnung und Nebengesetze: Großkommentar Wieczorek / Schütze, Editörler, Rolf A. Schütze/Martin Gebauer, C. 2, 5. Baskı, De Gruyter, Berlin 2022, s. 1015.

114 Aynı yönde bkz. **Atalay**, Pekcanitez Usul, s. 274; **Küçük/Tahiroğlu**, s. 274.

115 Bu yaklaşım, çalışmamızın giriş bölümünde (bkz. I.D.3) ele alınan “sosyal devlet” ilkesinin de bir gereğidir. Sosyal devlet, kıt kamu kaynaklarını şahsi serveti yeterli olan sermayedarları sübvansız etmek için değil; gerçekten ekonomik desteğe muhtaç olan ve korunmasında toplumsal yarar bulunan iktisadi bütünlükleri ayakta tutmak için kullanmalıdır.

dım tanınmamalıdır. Aksi takdirde konkordato kurumu, malvarlığını şirketten kaçıran kötü niyetli borçluların, devlet imkânlarıyla alacaklılardan korunma aracına dönüşme riski taşır. Ancak önemle vurgulanmalıdır ki ortağın şahsi mali gücünün yerinde olması, tüzel kişiliğin İİK m. 285 anlamında “borçlarını ödeyememe veya ödeyememe tehlikesi” (maddi hukuk şartı) içinde bulunmadığı şekilde yorumlanmamalıdır. Buradaki perdeyi aralama faaliyeti, şirketin konkordato ehliyetine veya borca batıklık durumuna değil münhasıran yargılama masraflarının finansman kaynağına (usul hukuku şartına) ilişkindir. Diğer bir ifadeyle, şirketin ekonomik sıkıntı içinde olması (maddi hukuk sorunu) ile bu sürece ilişkin yargılama giderlerinin kim tarafından karşılanacağı (usul hukuku sorunu) birbirinden ayrı düzlemlerdir. Sınırlı sorumluluk ilkesi, ortakların kişisel malvarlığını şirketin ticari borçlarından korumak için getirilmiştir. Mali gücü yerinde olan pay sahiplerinin, kendi ticari iştiraklerini kurtarmak amacıyla giriştikleri bir yargılamanın maliyetini Devlete yüklemeleri için bir kalkan değildir. Konkordato sonucunda şirketin ekonomik sıkıntıdan kurtarılmasından en büyük ekonomik menfaati sağlayacak olan hâkim ortağın/ortakların yargılama giderlerine şahsen katlanması, genel hukuk ilkesi olan nimet-külfet dengesinin ve dürüstlük kuralının doğal bir gereğidir.

Bu noktada, mali gücü yerinde olan ortağın şirkete sağlayacağı kaynağın hukuki niteliği üzerinde de durulmalıdır. Zira ortağın şirkete dava masrafları için vereceği paranın basit bir “borç” olarak kayıtlara girmesi, zaten ekonomik sıkıntı içinde olan şirketin pasiflerini artırarak borca batıklığı derinleştirebilir. Bu nedenle adli yardım talebinin incelemesinde ortağın sağlaması beklenen bu desteğin, muhasebe tekniği açısından şirketin borç yükünü artırmayan bir yöntemle (örneğin “sermaye avansı”, “zarar telafi fonu” veya TTK m. 376/son kıyasen alacaklılar sırasında en sona yazılan bir katkı olarak) şirkete aktarılması gerektiği kabul edilmelidir. Aksi takdirde, konkordato amacıyla yola çıkılırken, adli yardım reddi nedeniyle ortağın şirkete borç vermeye zorlanması, şirketin mali dengesini daha da bozabilecektir.

B. Kamu Yararı Şartı

Özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardımdan yararlanarak kamu kaynaklarıyla yargılama giderlerinden geçici veya kalıcı olarak muaf tutul-

ması adli yardım kurumuna gerçek kişilerin adli yardımdan faydalanmasına nazaran ciddi bir yük getirecektir¹¹⁶. Zira bu hukuki yolun özel hukuk tüzel kişilerinin başvurularına da açılması halinde bu yöndeki başvuruların konkordato başvurularında artması oldukça muhtemeldir. Bu yüzden özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardımdan faydalanabilmesi, Alman hukukunda olduğu gibi davanın yürütülmesinin kamu yararı içermesi şartı¹¹⁷, yeni düzenlemede değerlendirilebilir. Öte yandan kamu yararı kavramı Alman hukukunda olduğu gibi¹¹⁸ geniş yorumlanmalıdır. Örneğin konkordato talep eden özel hukuk tüzel kişisinin aynı zamanda adli yardım talep etmesi halinde çok sayıda çalışanın istihdamının korunması, bölge ekonomisi için önemli bir işletmenin ayakta kalması veya çok sayıda alacaklının menfaatlerinin korunması gibi durumlar bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Bu genel çerçevenin ötesinde konkordato kurumu özelinde “kamu yararı” şartı çok daha somut bir zemine oturmaktadır. Zira konkordato, doğası gereği sadece borçlu şirketi değil alacaklıları ve çalışanları da koruyan kolektif bir tasfiye/iyileştirme modelidir. Dolayısıyla iflası halinde yüzlerce işçinin işsiz kalacağı veya tedarik zincirindeki diğer şirketlerin de iflasına neden olacak bir şirketin salt gider avansını yatıramadığı için konkordato sürecine girememesi kamu yararına aykırılık teşkil edecektir. Bu bağlamda adli yardım talebi incelenirken mahkeme, şirketin sunduğu konkordato ön projesinin istihdamı ve ticari ekosistemi koruma potansiyelini “kamu yararı” olarak değerlendirmelidir. Kaldı ki adli yardım yoluyla sağlanan gider avansı muafiyeti, Devletin bu alacağından vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Konkordato projesinin başarıya ulaşması ve tas-

---

116 Bu noktada, çalışmamızın I.D.3 bölümünde ele alınan “sosyal devlet” ilkesi, kaynakların sınırsızca dağıtılmasını değil, toplumsal fayda üreten alanlara yönlendirilmesini gerektirir. Bu nedenle, Alman hukukunda olduğu gibi davanın yürütülmesinde bir kamu yararı bulunması şartı, AYM'nin iptal gerekçesindeki (bkz. II.A) “ölçülülük” ilkesiyle de uyumlu olacak şekilde yeni düzenlemede değerlendirilmelidir.

117 Almanya ZPO'da özel hukuk tüzel kişisi haricinde tüzel kişiliğin paydaşlarının da yargılama giderlerini karşılayamayacak durumda olması şartına ilave olarak kamu yararı şartı da getirilmiştir. Bu şart, hukuki takibatın başlatılamaması veya ilgili kişinin savunulmamasının kamu yararına aykırı olması olarak ifade edilmiştir (ZPO § 116/2).

118 Alman hukukunda adli yardımın sağlanmaması sonucunda hakkın aranmasından vazgeçilmesi, verilecek kararın nüfusun veya ekonomik hayatın geniş kesimlerini ilgilendirmesi veya çok sayıda işyerinin kaybı gibi sosyal sonuçlar doğurması halinde kamu yararının bulunduğu kabul edilir. Bu konuda bkz. **Smid/Hartmann**, s. 1015-1016.

dik edilmesi halinde, HMK m. 339 uyarınca ertelenen bu yargılama giderleri, mali durumu düzelen şirketten tahsil edilecektir. Dolayısıyla burada kamu kaynağının karşılıksız tüketilmesi değil geçici bir finansman desteğiyle daha büyük bir ekonomik değer (ve vergi gelirinin) kurtarılması söz konusudur.

SONUÇ

Bu çalışma öncelikle Anayasa Mahkemesi'nin HMK m. 334/2 hükmünü iptal eden kararını, ardından özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardıma erişimini, özellikle yüksek yargılama giderlerinin konkordato başarısını engelleyen bir nakit sıkışıklığı engeline dönüştüğü haller özelinde incelemiştir. Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilen HMK m. 334/2 hükmü, kamuya yararlı dernek ve vakıflar dışındaki tüm özel hukuk tüzel kişilerini adil yargılanma hakkı ve adalete erişim gibi temel anayasal ilkelere aykırı orantısız şekilde adli yardımın dışında bırakmaktaydı. Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı, bir özel hukuk tüzel kişisinin ekonomik güçsüzlüğünün de en az bir gerçek kişinin yaşadığı ekonomik güçsüzlük kadar adalete erişim önünde somut bir engel olduğunu haklı bir şekilde tespit etmiş ve bu tür kategorik dışlamanın meşru amaçtan yoksun olduğunu ve ölçülülük ilkesine aykırı olduğunu belirtmiştir.

İptal kararı ile birlikte bu karar uyarınca yapılacak yeni düzenlemenin en somut etkilerinin beklendiği alanlardan biri, yüksek başlangıç maliyetleri nedeniyle likidite sıkıntısı çeken borçlular için erişimi zor olabilen konkordato kurumudur. Özellikle dava şartı niteliğindeki “konkordato gider avansı”, bu kuruma en çok ihtiyaç duyan şirketler için aşılabilir bir engel teşkil edebilmektedir. Öte yandan bu kuruma başvurunun ve sürecin yürütülmesinin avukat yardımı gerektirdiği de açıktır. Yargılama giderlerinden muafiyeti ve avukat teminini özel hukuk tüzel kişilerine sağlayacak müessese adli yardım müessesesidir. Bu çalışmada olası bir yasal düzenlemede özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardım taleplerinin nasıl değerlendirilmesi gerektiği incelenmiştir. Bu kapsamda, yapılacak yeni düzenlemede HMK'da yer alan “yargılama giderlerini ödeme gücünden yoksunluk” şartının, tüzel kişiler için “olağan faaliyetlerini önemli ölçüde aksatmaksızın ödeme gücünden yoksunluk” şeklinde düzenlenmesi gerektiği savunulmuştur. Bu durumun ispatında ise nakit akım tablosu gibi finansal belgeler ile malvarlığı üzerindeki ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz kararlarının da belirleyici olabileceği vurgulanmıştır. “Talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması” şartının ise konkordato ön projesinin makul bir başarı umudu taşımasıyla karşılanabileceği belirtilmiştir. Çalışmada, yargılama

giderlerini karşılama gücünden yoksunluk ile konkordato projesinin başarıya ulaşma ihtimali arasındaki denge de ele alınmıştır. Zira haklı olarak eleştirilebileceği üzere henüz yargılama harçlarını ödeme gücü bulunmayan bir şirketin, konkordato projesi kapsamındaki yüklü borçları ödeme kabiliyeti sorgulamaya açıktır. Ancak çalışmamızda ortaya konulduğu üzere, adli yardım kurumu burada ekonomik sıkıntı içinde olan bir şirketin masraflarının Devlete yükletilmesi olarak değil; malvarlığı bulunmasına rağmen herhangi bir sebepten yargılama giderlerini ödeme gücünden yoksunluk yaşadığı için “adalete erişemeyen” ve bu nedenle konkordato şansını baştan kaybedecek olan şirketlerin adli yardım sistemine dahil edilmesi aracı olarak kurgulanmıştır.

Son olarak olması gereken hukuk bakımından, adli yardım kurumunun özel hukuk tüzel kişileri tarafından kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla ek mekanizmaların getirilmesi önerilmiştir. Alman hukukundan esinlenilerek, şirketin yanı sıra onu kontrol eden paydaşların da mali durumunun göz önünde bulundurulması ve davanın yürütülmesinde istihdamın korunması gibi geniş yorumlanacak bir “kamu yararı” şartının aranması, dengeli bir yasal çerçevenin oluşturulmasına katkı sunacaktır. Netice itibarıyla, yasama organının AYM kararının ruhuna uygun olarak, özel hukuk tüzel kişilerinin adalete erişimini etkin bir şekilde güvence altına alırken, kamu kaynaklarının israfını önleyecek adil ve işlevsel bir düzenlemeyi ivedilikle hayata geçirmesi bir zorunluluktur.

KAYNAKÇA

Akbal, Mehmet, “Medeni Yargılama Hukukunda Adli Yardım”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 23, S. 93, 2011, s. 147-173.

Akbulut, Emre, “İdari İşlemlerde Kanun Yolu ve Süresini Gösterme Yükümlülüğünün Yargısal Denetime Etkisi”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 21, S. 81, 2009, s. 1-21.

Akbulut, Olgun, “Adil Yargılanma Hakkı”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Kemal Oğuzman’a Armağan, C. 1, S. 1, 2002, s. 175-208 (Adil Yargılanma).

Akbulut, Pakize Ezgi, Borçlar Hukukunda Kesin Hükümsüzlük Yaptırımının Amaca Uygun Sınırlama (Teleolojik Redüksiyon) Yöntemi ile Daraltılması, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016 (Borçlar Hukukunda Kesin Hükümsüzlük).

Akkan, Mine, Medeni Usul Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu, Yetkin Yayınları, Ankara 2011.

Aktepe Artık, Sezin, Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014.

Aktaş, Sururi, “Pozitif Hukukta Boşluk Kavramı”, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 14, S. 1-2, 2010, s. 1-28.

Aksu Özkan, Raziye, “Anonim Şirkette Finansal Tablo Kavramı”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 15, S. 162, 2020, s. 302-311.

Altay, Sümer/**Eskiocak**, Ali, Konkordato ve Yeniden Yapılanma Hukuku, 5. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2019.

Alyanak, Servet, Avrupa Birliği Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı ve Etkili Yargısal Denetim, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023.

Antalya, O. Gökhan/**Topuz**, Murat, Medeni Hukuk (Giriş, Temel Kavramlar, Başlangıç Hükümleri), C. 1, 5. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2024.

Arslan, Ramazan/**Yılmaz**, Ejder/**Taşpınar Ayvaz**, Sema/**Hanağası**, Emel, İcra ve İflas Hukuku, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024 (İcra ve İflas).

Arslan, Ramazan/**Yılmaz**, Ejder/**Taşpınar Ayvaz**, Sema/**Hanağası**, Emel, Medeni Usul Hukuku, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024.

Aşık, İbrahim/**Oruç**, Yakup/**Tok**, Ozan/**Saçar**, Ömer Faruk/**Aşit**, Recep, İcra ve İflas Hukuku, 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2024.

Atalay, Oğuz, “Adli Yardım”, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, C. 5, 16. Baskı, Editörler, Hakan Pekcanitez/Muhammet Özeker/Mine Akkan/Hülya Taş Korkmaz/Cemil Simil/Efe Direnisa, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2025 (Pekcanitez Usul).

Atalay, Oğuz, Borca Batıklık ve İflasın Ertelenmesi, 2. Baskı, Güncel Yayınevi, İzmir 2007.

Atalay, Esra, “Yargısal Temel Haklar”, Şükrü Postacıoğlu’na Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İzmir 1997, s. 437-455 (Yargısal Temel Haklar).

Atalı, Murat/**Ermenek**, İbrahim/**Erdoğan**, Ersin, İcra ve İflas Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024.

Atar, Yavuz, Türk Anayasa Hukuku, 17. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.

Ayan, Mehmet/**Ayan**, Nurşen, Medeni Hukuka Giriş, 12. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.

Bahar, Esra, Adil Yargılanma Hakkının Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Analizi, Adalet Yayınevi, Ankara 2024.

Bakırcı, Kadriye, “Kadınların Şekli ve Maddi Adalete Erişiminde Sosyal ve Ekonomik Hak Olarak Adli Yardım Hakkı”, Mülkiye Dergisi, C. 47, S. 1, 2023, s. 288-324.

Bayrak, Yıldırım, Geniş Açıklamalı ve İçtihatlı İcra ve İflas Kanunu, Seçkin Yayınevi, Ankara 2023.

Budak, Ali Cem/**Karaaslan**, Varol, Medeni Usul Hukuku, 8. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2024.

Coşkun, Mahmut, Açıklamalı – İçtihatlı İcra ve İflas Kanunu, 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021.

Çakın, Akın, Adalete Erişim, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.

Çelik, Özlem, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Türk Hukukunda Medeni Hak ve Yükümlülüklerle İlişkin Davalarda Ücretsiz Avukat Yardımından Faydalanma Hakkı”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 24, S. 1, 2020, s. 285-327.

Egeliği, Ömer Emrullah, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2022.

Ekinci, Ahmet, “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 18, S. 3, 2014, s. 821-848.

Ercan, İbrahim, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Bağlamında Medeni Yargıda Avukat ile Temsil Zorunluluğu”, Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi, S. 3, 2006, s. 1275-1300.

Erdoğan, İhsan/**Keskin**, A. Dilşad, Türk Medeni Hukuku, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara 2020.

Eren, Abdurrahman, Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar: Türk Anayasa Hukuku, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.

Ermenek, İbrahim, “Tahkimde Hukuki Dinlenilme Hakkının Korunması”, Tahkimde Güncel Sorunlar (I-IV), Editörler, Metin Kıratlı, Ali

Cem Budak, Ali Yeşilirmak, A. Eda Manav Özdemir, Yeliz Bozkurt Güm-rükçüoğlu, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2024, s. 33-53.

Ermenek, İbrahim/**Özdemir**, Ufuk/**Özalp**, Ali Rıza, “Bir Konkordato Nedeni Olarak Borca Batıklığın Tespiti ve Borca Batıklık Halinin Konkordato Sürecindeki Etkileri”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 1-2, 2020, s. 1351-1381.

Erzeybek, Hakan, “Hukuk Yargılamasında Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Adli Yardımdan Yararlanması Meselesi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 7, S. 3, 2024, s. 697-719.

Falcioğlu, M. Özgür, “Anonim Şirket Finansal Tablolarında TTK 515 Kapsamında Dürüst Resim İlkesine Uygunluk ve İlkeye Aykırılığın Sonuçları”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 137-138, s. 69-102.

Geniş, Okan/**Can**, Esin Nesrin, “İşletmelerde Konkordato Sürecinin İşleyişi, Uygulama ve Finansal Yönden Değerlendirilmesi”, Maliye ve Finans Yazıları, S. 115, 2021, s. 77-102.

Gören Ülkü, Nazlı, “Medeni Yargılama Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 16, S. 3-4, 2010, s. 309-325.

Görgün, Lütfi Şanal/**Börü**, Levent/**Kodakoğlu**, Mehmet, İcra ve İflas Hukuku, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024 (İcra ve İflas).

Görgün, L. Şanal/**Börü**, Levent/**Kodakoğlu**, Mehmet, Medeni Usul Hukuku, 13. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024.

Gözler, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 23. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa 2019.

Gülersoy, Emine Burcu, Türk İdare Hukukunda Etkili Başvuru Hakkı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.

Hanağası, Emel, Medeni Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği, Yetkin Yayınları, Ankara 2016.

Kale, Serdar, Sorularla Konkordato: İflas Dışı ve İflas İçi Adi Konkordato, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017.

Kalabalık, Halil, İnsan Hakları Hukuku, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017.

Karakaş, Cemal Fazıl, “Borca Batık Olmayan Borçlunun Tenzilat Konkordatosu İstemi ve Seçenekli Konkordato Projesi”, Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi, C. 16, S. 47, 2020, s. 767-802.

Kazmaz Tepe, Büşra/**Akkan**, Mine, “Medenî Usûl Hukukunda Yargılamaya Genel Bakış ve İlkeler Konusundaki Gelişim”, Cumhuriyetin 100. Yılında Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukukumuzun Gelişim ve Değişim Süreci, Editörler, Hakan Pekcanitez, Muhammet Özkes, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 461-518.

Kılınc, Ayşe, Medeni Usul Hukukunda Adli Yardım, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2013 (Adli Yardım).

Kılınc, Ayşe, “Bir İnsan Hakkı Olarak Adli Yardım”, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, C. 3, S. 1, 2011, s. 1-10 (İnsan Hakkı).

Kırca, Çiğdem, “Örtülü (Gizli) Boşluk ve Bu Boşluğun Doldurulması Yöntemi Olarak Amaca Uygun Sınırlama (Teleologische Reduktion)”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 50, S. 1, 2001, s. 91-119.

Kızıltan Işık, Burçak/**Karakaş,** Cemal Fazıl, “Daha İyi Konkordato”, Terazi Hukuk Dergisi, S. 229, 2025, s. 107-117.

Kuru, Baki/**Aydın,** Burak, İcra ve İflas Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2023 (İcra ve İflas).

Kuru, Baki, İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2019 (İstinaf Sistemine Göre).

Kuru, Baki, Nizasız Kaza, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1961.

Küçük, Alper Tunga/**Tahiroğlu,** Fatih, “Tüzel Kişilerin Adli Yardımdan Yararlanıp Yararlanamayacağı Üzerine Düşünceler”, Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 1, 2024, s. 253-282.

Muşul, Timuçin/**Tezel Muşul,** Ayfer, İcra ve İflas Hukuku El Kitabı, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024.

Oğuzman, M. Kemal/**Barlas,** Nami, Medeni Hukuk: Giriş Kaynaklar Temel Kavramlar, 25. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2019.

Önen, Ergun, İnşai Dava, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1981.

Özbek, Mustafa Serdar, “Sosyal Devletin Gereği Adalete Erişim”, Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi, C. 2, S. 4, 2006, s. 907-929.

Özekes, Muhammet, Medeni Usul Hukukunda Dinlenilme Hakkı, Yetkin Yayınları, Ankara 2003.

Özekes, Muhammet/**Direnisa,** Efe, “Deprem ve Benzeri Felaket Durumlarında Medeni Usul Hukuku Sorunları Hakkında Değerlendirmeler”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 165, s. 250-306.

Öztek, Selçuk/**Budak,** Ali Cem/**Tunç Yücel,** Müjgan/**Kale,** Serdar/**Yeşilova,** Bilgehan, Yeni Konkordato Hukuku: İcra ve İflas Kanunu m.285-309 Şerhi, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2023.

Pekcanitez, Hakan/**Atalay,** Oğuz/**Özekes,** Muhammet, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 12. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2024.

Pekcanitez, Hakan/**Atalay,** Oğuz/**Sungurtekin Özkan,** Meral/**Özekes,** Muhammet, İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı, 11. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2024.

Pekcanitez, Hakan/**Erdönmez,** Güray, 7101 sayılı Kanun Çerçevesinde Konkordato, 1. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2018.

Sarıöz Büyükalp, A. İpek, AİHS ve AİHM Kararlarının da İncelenmesi Suretiyle Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerindeki Etkileri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2018.

Sarisözen, Serhat, Konkordato, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024.

Smid, Stefan/**Hartmann**, Sabine, “§116”, Zivilprozessordnung und Nebengesetze: Großkommentar Wiczorek / Schütze, Editörler, Rolf A. Schütze/Martin Gebauer, C. 2, 5. Baskı, De Gruyter, Berlin 2022.

Şeker, Hilmi, Medeni Hak ve Yükümlülüklerle İlişkin Davalarda Süreç Adaleti: Usul Hukuk ve İstinaf Yorumu, Beta Yayıncılık, İstanbul 2018.

Topak, Süleyman, “Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Adli Yardımdan Yararlanması”, Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 19, 2024, s. 15-35.

Tanrıver, Süha, “Hukuk Yargısı (Medeni Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 17, S. 53, 2004, s. 191-215 (Adil Yargılanma Hakkı).

Tanrıver, Süha, Medeni Usul Hukuku, C. 1, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2024 (Medeni Usul Hukuku, C. 1).

Tanrıver, Süha/**Deynekli**, Adnan, Konkordatonun Tasdiki, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 1996.

Tanrıkulu, M. Sezgin, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Etkili Başvuru Hakkı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012.

Taşkın, Alim, “Adli Yardımın İşlevi ve Yardım Giderlerinin Geri Alma Zamanı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 11, S. 3, 1999, s. 831-854.

Türk, Ahmet, Anonim Ortaklıkta Sermaye Kaybı ve Borca Batıklığın Hukuki Sonuçları, Nobel Yayınevi, Ankara 1999.

Uyar, Talih, “Konkordato Nasıl Talep Edilir? Nasıl İncelenir? Nasıl Sonuçlandırılır (Konkordato Süreci)”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 92, S. 6, 2018, s. 15-35.

Ünlütepe, Mustafa, Medeni Hukuka Giriş ve Türk Medeni Kanunu'nun Başlangıç Hükümleri, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2021.

Yeşilova, Bilgehan, “Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 21, S. 86, 2009, s. 47-101.

Yıldırım, Mehmet Kâmil/**Deren Yıldırım**, Nevhis, İcra ve İflas Hukuku, 8. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2021.

Yılmaz, Ejder, “Yargılama Giderlerinin İşlevi ve Sosyal Hukuk Devleti”, Ankara Barosu Dergisi, S. 2, 1984, s. 200-224.

Yılmaztekin, Ahmet Ertan, “Hukuk Muhakemesinde Adli Yardım”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C. 36, S. 170, 2024, s. 173-222.